

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK VE YOKLUK

Levent DOĞAN*

ÖZ

Dünyadaki tüm dillerde olumsuz anlama sahip sözcükler yanında cümle ve sözcük düzeyinde olumsuzluğu sağlayan birtakım olumsuzluk işaretleyicileri vardır. Bu açıdan olumsuzluk genel itibarıyla anlamsal ve yapısal olmak üzere iki farklı boyutta değerlendirilir. Olumsuzluğun anlamsal boyutu yapısal boyutu gibi olumsuzluk işaretleyicileriyle sınırlandırılmamakta ve farklı şekillerde incelenebilmektedir. Dillerin söz varlığında herhangi bir olumsuzluk eki almamasına rağmen doğrudan olumsuzluk bildiren pek çok sözcük mevcuttur. Ayrıca bazen olumlu anlama sahip sözcüklerle de olumsuz bir durum ifade edilebilmekte veya bunun zıddı söz konusu olabilmektedir. Bunda sözcüklerin kullanıldıkları bağlama ve kişiye göre kazandıkları anlamlar etkili olmaktadır. Diğer yandan olumsuz sözcükler sadece sözlük anlamlarına göre de çeşitli şekillerde ele alınabilmektedir.

Olumsuzluk her dilde var olan evrensel bir kategoridir. Ancak olumsuzluğun sağlanış biçimi her dilin yapısına ve kurallarına bağlı olarak dilden dile farklılık gösterir. Toplumların yaşadığı coğrafyaya, sahip oldukları değer ve inançlara göre de sözcüklere yüklenen anlamlar ve bunların çağrışım değerleri değişmektedir. Bu türden farklılıklara aynı dilin lehçe ve ağızları arasında da tesadüf edilmektedir.

Bu çalışmada Türk dilinin yaşayan lehçelerinden Gagauz Türkçesinde olumsuzluk, anlamsal ve yapısal olarak ele alınmıştır. Çalışmanın anlamsal olumsuzluk kısmında Gagauz Türkçesi sözlüklerinden tespit edilen olumsuz içeriğe sahip fiil dışındaki her türden sözcük, sözcük grubu ve beddua niteliğindeki sözler çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Yapısal olumsuzluk kısmında bu sözcüklerle beraber söz diziminde olumsuzluğu sağlayan ek ve unsurların neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkçesi, Olumsuzluk, Yokluk, Anlamsal, Yapısal

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0002-0538-4002, E-posta: ldogan@trakya.edu.tr

LEVENT DOĞAN

NEGATIVITY AND NEGATION IN GAGAUZ TURKISH

ABSTRACT

In all languages in the world, besides words with negative meaning, there are some negation markers that provide negativity at the sentence and word level. From this point, negativity is generally evaluated in two different dimensions as semantic and structural. The semantic dimension of negativity cannot be limited to negativity markers like its structural dimension and can be examined in different ways. Although languages do not have any negative suffixes in their vocabulary, there are many words that directly report negation. Moreover, sometimes a negative situation can be expressed with words with a positive meaning or the contrary of it can be in question. In this, the meanings of the words according to the context in which they are used and the person by whom they are used are effective. On the other hand, negative words can be handled in various ways according to their dictionary meanings.

Negativity is a universal category that exists in every language. However, the way negativity is provided differs from language to language, depending on the structure and rules of each language. The meanings attributed to words and their connotation values change according to the geography in which societies live and the values and beliefs they possess. Such differences are also encountered among the dialects and subdialects of the same language.

In this study, negativity in Gagauz Turkish, one of the living dialects of the Turkish language, is discussed semantically and structurally. In the semantic negativity part of the study, all kinds of words, word groups and curse words, except verbs with negative content, determined from Gagauz Turkish dictionaries, were classified under various headings. In the structural negativity part, it has been tried to determine what the suffixes and elements that provide negativity in the syntax are together with these words.

Keywords: Gagauz Turkish, Negativity, Negation, Semantic, Structural

EXTENDED ABSTRACT

Negativity generally has two different dimensions: semantic and structural. While the structural dimension of negativity can be limited with negativity markers, its semantic dimension cannot be limited in this way. The concept of negativity refers to situations that do not occur, which are undesirable, bad and unpleasant, disapproved, disliked, inappropriate and unhelpful. Apart from these, it is also related to the concepts of negativity, absence and opposition. In fact, negativity is often associated with absence.

The concept of negativity includes absence and opposition. As well as these two concepts include negativity. However, not all oppositions contain negativity.

Negativity is a universal category found in all languages. In addition to words with direct negative meanings in every language, there are certain negation markers that provide negativity at the sentence and word level. However, naturally, both these markers are used to provide negativity and the way negativity is provided differ from language to language. Because each language has its structure and rules that distinguish it from other languages. On the other hand, the meanings attributed to words and their connotation values differ according to the culture, values, and beliefs of each society. Such differences exist not only among languages but also among dialects and dialects of the same language.

In this study, negativity in Gagauz Turkish, one of the Oghuz Turkic dialects, is handled in two ways as semantic and structural. “Gagauzian-Russian-Rominca Dictionary” prepared by Petri Çebotar and Ion Dron was scanned to detect negative words. Two dictionaries other than this one, which is the primary source of our study, were examined. Apart from verbs with negative meanings, words of curse, insult, and cursing, and slang expressions were also identified from the said dictionaries, as well as all kinds of words.

*In this study, negativity in Gagauz Turkish was evaluated primarily in terms of semantics. Words and expressions with negative content identified from dictionaries are classified under various headings according to their subject areas. While making the classification, it was checked whether the meaning of these words belongs to human beings or situations or nature. A separate title has been created for the words expressing negativity about religion. Again, slang, curse, insult and swear words are also shown under separate headings. Negative exclamation points are also noted. Apart from these titles, the negativity of adjectives, adverbs, and verbs with a negative meaning in a separate speech without the negation marker is shown in two separate titles. As a result, the semantic negative part was examined under 10 headings in total. These titles are respectively as follows: Words with negative connotation value of human (**fals** “hypocritical, insincere; liar”, **fitleyici** “provocative, agitating, provoking; scheming”, **esapsız** “incalculable, unruly, intemperate”; **conga** “very weak, all skin and bones”; **mutu** “dumb”, etc.), words with negative connotations of objects and concepts in nature (**er-tepremesi** “earthquake”, war “war”, **plen** “captive”, eye-popping “evil eye”, etc.), situations and words with negative connotation value of events (**alış** “bribery”, **şüpä** “doubt,” **darsıklık** “sadness, pain”, **karez** “hatred, enmity, malice, malice”), words with negative connotation*

value related to religion (**cendem** “hell”, **kara er** “grave, grave”, **allaasız** “godless, atheist”, etc.), insults and swear words (**köpek oolu** a kind of insult in the sense of “treacherous, vindictive; deceitful, deceitful, cunning, cunning” etc.), curse (**adın gelsin!** “Let the news of your death come!” etc.), slang expressions (**susak kafalı** “brainless, stupid, jerk” etc.), exclamations with negative connotation value (*tuh. yazık!* etc.), adjectives and adverbs with negative connotation value, verbs with negative connotation value.

Among the titles listed, only the words with negative connotation value belonging to human beings are divided into sub-titles. The words included in this title are character (**aferist** “cheat, cheater, deceiver, trickster”, **adamnıksız** “inhuman, ruthless, cruel”, **artaklı** “quarrelsome, hot-tempered, angry, enraged”, **çişkin** “arrogant”, etc.), appearance (**barsaksız** “skinny person”, **çeneli** “big chined, long chined (person)”, **korkuntu** “freak, scary (person)”, **soyuk** “bald, hairless”, etc.) and physical incapacity (**çakır** “squint”, **kalık** “crippled” **köör** “blind, mole”, etc.). were evaluated in three groups as those who reported in terms of negativity. Negative words related to the character in the first group were also collected under 45 sub-titles created according to their dictionary meanings.

756 words with negative meanings were determined from the dictionaries used in this study. Of this number, 585 are related to human negativities, 27 are related to objects and concepts in nature, 83 are related to situations and events, 16 are related to religious negativities, 20 are related to insults and insults, and 14 are related to curses to form expressions. According to these numerical data about the words within the scope of the study, it is seen that the negativities in Gagauz Turkish are mostly related to people. Because the words that express negativity about human beings are considerably higher in number compared to the other five titles. This is followed by the negativities of situations and events. It is observed that the negative words of the human are concentrated in the titles of character and appearance.

Among the 45 titles that contain negative words about the person's character, the titles with the highest number of words are determined as stupidity, stupidity, foolishness, insanity, lack of understanding; irritability / irritability, disagreement, irritability, stubbornness, malice, resentment; deceit, fraud, treason; vulgarity, rudeness, vulgarity; ruthlessness, cruelty, harshness; vagrancy, idleness, laziness. Expressing the negativities towards reason with various words in this field, in a way, shows the importance that Gagauz Turks attach to reason and understanding. In addition, it is understood from the other prominent titles that the grumpy, disagreeable, quarrelsome, angry, treacherous, swindler, rude, abusive, rude, ruthless,

lazy, and stupid people are not valued and respected in Gagauz Turks as in other Turkish societies.

In the last two titles of this section, it has been shown that negation can be achieved at the sentence level only with adjectives, adverbs and verbs that have negative meanings. Here, the negativity added to the discourse by such words, which form positive sentences and negative meanings, is emphasized.

In the structural negativity part of the study, it has been tried to determine what the affixes and words that add negativity to words and sentences with positive meaning in Gagauz Turkish, and the structures that reinforce negativity are at the sentence level. In addition, in this section, it has been examined with which suffixes the negation is provided in verbs other than the words compiled from the dictionary. Structural negativity in Gagauz Turkish has been examined under two headings as negation with affixes and negativity with words.

According to the negation part with suffixes, the suffixes that come to verbs in Gagauz Turkish and add negativity to them are determined as -mA-, the standard negative suffix of Turkish, and -mAdAAAn, -mAz and -mAdık, which are derived forms from this suffix. Except for the necessitative mood, it has been seen that the negative forms of all the other tenses are also made with the suffix -mA-. However, the -mA- negative suffix is used in the negative conjugation of indicative mood of the simple present tense, -mar / -mer; -maz are used as in the negative conjugation of the present continuous tense, -máár/-meer is often used combined with tense suffixes. The negative form of the necessitative mood is formed with the word diil.

It is seen that -mAdAAAn, one of the adverb-verb suffixes, usually comes to the positive verb stem or stems and negates the meaning (annamadaan, tutmadaan etc.). On the other hand, -mAyArAk adverb verb, which is considered as the negative of -ArAk adverb-verb, is also encountered in Gagauz Turkish. Although this suffix is not in every context and verb, it is observed that can be used instead of -mAdAAAn the adverb-verb in some examples.

In Gagauz Turkish, nouns and adjectives expressing negativity are derived from positive or negative verb stems or stems with the -mAz adjective verb suffix and the -mAdık suffix (annamaz; onmadık, etc.).

The absence and negation of nouns in Gagauz Turkish are provided by the suffix +sIz, which has been widely used since the Old Turkish period. This suffix comes to the nouns that are used in a more positive sense and derives nouns, and adjectives that express negativity along with absence (relentless, veinless, ruthless) from them. Except for the +sIz suffix, there is

no noun suffix in Gagauz Turkish whose main function is to report absence and negativity.

Apart from the suffixes listed so far, it is seen that the noun from the verb, the suffixes from the noun and the gerundial suffixes are used in the expression of negative situations. These suffixes are added to words with negative meanings and continued the negative meaning in the word. In other words, each suffix has given a quality to the negativity on the word it is added, according to its function: aalayıcı, fırlak, kanırık, dalaşkan, azgın, küskü; acılı, sinirci, yoksul, karezker; dalayan, aalayış etc.

Among the words detected from dictionaries, 83 words with suffixes +sIz, sIzIk, +nIksIz etc., 4 words with suffixes -mAz, -mAzlık, 2 words with suffixes -mAdIk, 3 words with suffixes -mAksız, 1 word with suffixes -mAsIz have been determined. Apart from these suffixes the number of words other suffixes are added (-An; -Iş, -mAk; -IcI/yçI, -Ak, -(I)k, -gAn, -gIn; +lı, +lik/+nIk, +cı etc.) is 317. The total number of words with any suffix in their structure was determined as 410, except those in the form of a phrase.

Structural negativity is not provided only through appendices. Sentences can be made negative with the help of some words. As in General Turkish, in Gagauz Turkish, various words that carry the concept of negativity are involved in making the noun and verb sentences negative. These are words like yok, diil (not), ne... ne (da)....

Again, in this field, the question pronouns, kim, ne, neredän, nasıl whose main function is not to report negativity, are also used from time to time to express a negative situation.

In Gagauz Turkish, the adverb hiç(never) appears as an element that reinforces the negativity in the sentence with its form and function in Turkey Turkish.

As a result, the way negation is achieved in Gagauz Turkish and the elements used for this purpose are largely similar to Turkey Turkish.

Giriş

Olumsuzluk kavramı evrende en başından beri var olan bir olgudur. Olumsuzlukla beraber üzerinde durulması gereken kavramlardan biri de zıtlıktır. Zira, bir olumsuzluktan bahsedebilmek onun zıddı olan olumluluk ile mümkündür. Birinin değer ve niteliği diğerinin varlığı sayesinde anlaşılır. Bu bakımdan olumluluk ve olumsuzluk birbirini gerekli kılan ve tamamlayan karşıt iki kavram olarak değerlendirilir. Evrende bir nesne, kavram ve hareketin olumlusu gibi olumsuzu da söz konusudur. Olumluluk-olumsuzluk,

doğada bulunan farklı şekildeki pek çok zıtlıktan sadece biridir. Ancak burada dikkati çekmek istediğimiz nokta diğer zıtlıklardan farklı olarak olumsuzluk ile zıtlık kavramları arasındaki ilişkidir. Olumsuzluk kavramı, zıtlık içerdiği gibi zıtlık kavramı da olumsuzluk içerir. Kuşkusuz, her zıtlık bir olumsuzluk ihtiva etmez. Fakat *iyi-kötü*, *güzel-çirkin*, *üzüntü-sevinç*, *şer-hayır*, *zengin-fakir*, *gülmek-ağlamak* gibi zıtlıklarda *kötü*, *çirkin*, *üzüntü*, *şer*, *fakir* ve *ağlamak* sözcükleri olumsuzluk kategorisine de girer. Bu durumda *iyi* sözcüğü, *kötü* sözcüğünün hem zıddı hem de olumlusu olur. *Şişman-zayıf*, *büyük-küçük*, *tenha-kalabalık* gibi zıtlıklarda ise sözcüklerin her ikisi de olumsuzluk ifade edebilir. Ancak bu tarzdaki zıtlıkların olumsuz anlam ifade edip etmediğinin kullanıldığı bağlam, yer, zaman ve kişiye göre belirlenmesi daha uygundur. Sadece temel anlamlarına bakılarak ne olumlu ne de olumsuz şeklinde kesin bir hüküm vermek doğru olur. Olumsuzluk sadece zıtlıklarla sınırlı bir kavram değildir. Olumsuzluk kavramıyla aynı zamanda bulunmama, gerçekleşmeme, istenmeme, iyi, hoş ve yararlı olmama gibi durumlar kast edilir. Bu sebeple insan zihninde negatif değere sahip bir kavramdır.

Olumsuzluk, görece bir kavram olarak da nitelenebilir. Bu kategori içerisinde olan bazı sözcüklerin olumsuzluğu/anlamı toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde kişiden kişiye değişebilir. Çünkü her kişi ve toplumun varlıkları, olayları ve hayatı algılama biçimi farklıdır. Bununla birlikte toplumların her biri kendi kültür ve değerleri doğrultusunda çevresindeki varlık ve nesnelere birtakım anlamlar yükler. Bunların doğal bir sonucu olarak sözcüklerin bir toplum ya da kişide uyandırdığı çağrışım değeri de farklılık gösterir. Diğer yandan her toplum ve kişi için aynı değere sahip olan genelgeçer olumsuzluklar da vardır. Misal, *ölüm* sözcüğü “hayatın sona ermesi” anlamına geldiği için herkeste benzer olumsuz duyguları uyandırması yönüyle genelgeçerdir

Bir önceki paragrafta bahsedilenler olumsuzluğun anlamsal boyutuyla ilgilidir. Muhsine Börekçi, “... Yani bir isim, bir sıfat veya bir fiil taban hâlindeyken insanın isteyeceği veya istemeyeceği bir nesne, kavram, eylem veya durumu gösterebilir. Buna karşılık o nesne, eylem veya durum hakkında yansız da kalabilir.”¹ diyerek sözcüklerin dil içerisinde “olumlu”, “olumsuz” ve “yansız (genel)” şeklinde üç dizi oluşturduğunu belirtmiştir. Açıklamasının devamında sözcüklerdeki bu üç dizinin bağlama göre

¹ Muhsine Börekçi, “Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk-Olumsuzluk”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Cilt 49, 2001, s. 45-46.

şekillenebileceğini de ifade etmiştir. Börekçi'nin ifadesinde istenen ve istenmeyen ile olumlu ve olumsuz kast edilmiştir.

Olumsuzluk, bir kavram ve dil bilgisi terimi olarak Güncel Türkçe Sözlük'te "1. *Olumsuz olma niteliği veya durumu, menfilik, nefîy*", 2. "*Biçimsel olarak fiillerde '-ma/-me' ekiyle, isimlerde 'değil' ile gösterilen 'gerçekleşmeme, olmama, bulunmama' gibi anlamların ifadesi*"² şeklinde iki anlamıyla yer alır. Olumsuzluk sözcüğü, olumsuz sıfatına +*IUk* ekinin getirilmesi suretiyle türetilmiş bir isimdir. Sıfat biçimi olan olumsuz sözcüğünün Güncel Türkçe Sözlük'te beş anlamı bulunur. Birinci anlamı "*Yapıcı ve yararlı olmayan, hiçbir sonuca ulaşmayan, gözetilen amaca veya beklenilene uygun olmayan, menfi, negatif*"³ şeklindedir. Sözcüğün, dil bilgisi terimi anlamı "*Olumsuzluk anlatan (kelime, cümle), menfi*"⁴ olarak dördüncü anlamında açıklanmaktadır. Olumsuz sözcüğünün aynı zamanda bir felsefe terimi olarak kullanıldığı beşinci anlamında görülmektedir. Olumsuz ve olumsuzluk sözcükleri, terim anlamlarının dışında kavram olarak daha geniş ve kapsamlı manalar ifade etmekte ve bu da olumsuzluğun hem biçimce hem de anlamca ayrı ayrı değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Börekçi, olumluluk ve olumsuzluğa yüklenen terim anlamın kavram alanlarını daralttığını, bu göstergelerin birer terim olarak diğer olumsuzluk unsurlarını içermemesi dolayısıyla Türkçe öğretimini zorlaştırdığını belirtmiştir. Çalışmasında olumluluk ve olumsuzluğu "dil bilgisel ulam" ve "duyuşsal ulam" olarak iki kategoride ele alan Börekçi, bu iki kavramın duyuşsal ulam açısından uygun olduğunu dile getirirken dil bilgisel açıdan terim önerisinde bulunmuştur. Olumluluk yerine olma-kılma, olumsuzluk yerine olmama-kılmama terimlerini önermiştir.⁵

Olumsuzluk sözcüğünün oluşumu incelendiğinde; sözcüğün kökü olan *ol-* fiiline önce fiilden isim yapımında kullanılan *-Um* eki getirilmiş, bu işlemin sonucunda oluşan "olum" ismine mahrumiyet bildiren +*sIz* eki eklenerek yukarıda belirtilen anlamlara sahip "olumsuz" sıfatı meydana getirilmiştir. Daha sonra bu sıfatın +*IUk* eki kullanılarak isimleştirilmesiyle, gerek aynı ekle oluşmuş isimlerin gerek farklı ek ve sözcüklerle olumsuzluk kazanan fiil ve cümlelerin gerekse doğrudan olumsuzluk bildiren sözcüklerin "olumsuzluk" çatısı altında toplandığı bir dil bilgisi terimi ortaya

² <https://sozluk.gov.tr/>, (05.06.2021).

³ <https://sozluk.gov.tr/>, (05.06.2021).

⁴ Aynı yerde.

⁵ Börekçi, *a.g.m.*, s. 45-48.

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK VE YOKLUK

çıkarılmıştır. Olumsuzluk sözcüğün yapısında yer alan *+sIz* ekinin işlevi sözcüğün bu anlamı kazanmasında etkili olmuştur.

Her milletin dil yapısı, kültürü, sahip olduğu inanç ve değerleri farklıdır. Buna bağlı olarak olumsuzluğu yansıtan kavramlar, bir kavrama yüklenen anlam ve olumsuzluğun ifade ediliş biçimi dilden dile farklılık gösterir. Türkçede olumsuz değere sahip bir kavram başka dil ve kültürde olumlu anlama sahip olabilir. Örneğin, bizim kültürümüzde *ayı* sözcüğü “kaba saba kimseler” için kullanılması yönüyle olumsuz çağrışım değeri kazanmış bir söz iken Alman kültüründe *ayı* “gücün” sembolüdür. Yine “domuz”un dinimiz gereği yasaklanmış olmasından dolayı ismi de dilimizde olumsuz çağrışımlarla yer alan bir sözcüktür. Türkçede bir hayvan ismi yanında sövgü sözü olarak kullanılan *köpek* sözcüğü de bu kullanımıyla olumsuz kavramlar arasındadır. Bunlara karşın hayvan ismi olup “gençler ve delikanlılar; yiğit ve mert kişiler; boylu boslu, güçlü ve yakışıklı, sağlıklı kimseler” için kullanılan *aslanım!*, *koçum!*, *aslan gibi* şeklindeki sözler kültürümüzde yüklendikleri iyi anlamlar yönüyle olumsuz tepkilere yol açmayan olumlu çağrışım değerine sahip sözcüklerdir.⁶

Dillerin yapısına göre olumsuzluğun yapılış biçimi ve ifadeye olumsuzluk verilmesinde kullanılan ek ve sözcükler değişmektedir. Örneğin; Tahsin Deliçay, Arapçada olumsuzluk eklerinin Türkçedeki sistemin aksine sözcüğün başına getirildiğini belirtir. Arapça gramerde olumsuzluğun harf, isim ve fiillerle yapıldığını ifade eden Deliçay, bu olumsuzluk yapılarının başına geldikleri sözcüğün anlamını olumsuza çevirdiğini örneklerle göstererek açıklar.⁷ İngilizcede ise cümlelerin olumsuzu fiilden önce getirilen *not* eki ile yapılır. İsimlerde olumsuzluk ismin sonuna eklenen *+less* ekiyle sağlanır (*endless* “sonsuz”, *worthless* “değersiz” gibi). Bu ek, örneklerde de görüldüğü gibi *+sIz/-sIz* anlamı veren sıfatlar türetir. O hâlde İngilizcedeki *not* eki Türkçedeki *-mA-* ekiyle, *+less* eki *+sIz* ekiyle aynı işleve sahiptir. Bundan başka Türkçede olduğu gibi İngilizcede de *hiç* (hiçbir şey, hiç kimse vb.) ve *asla* anlamıyla cümlede olumsuzluğu pekiştiren sözcükler vardır. Ancak aynı görevle kullanılan *nobody*, *no one*, *nothing*, *nowhere*; *never* sözcükleriyle kurulan cümlelerde yüklem Türkçeden farklı olarak olumlu hâldedir.

⁶ Nadir İlhan ve Ceren Kabadayı, *Türk Dilinde Olumsuzluk*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 15.

⁷ Tahsin Deliçay, “Arapça Cümle Kuruluşunda Olumsuzluk İfadeleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2001, s. 119-136.

I talked nobody/no one on the bus. (Otobüste hiç kimseyle konuşmadım.)

I never drink milk. (Asla süt içmem.)

Yukarıda verilen İngilizce cümlelerde olumsuzluk kavramını tamamen *nobody*, *never* gibi yapıların üstlendiği görülür. Bu sözcükler olumlu cümle yapısıyla kullanılmış olsa da cümlenin anlamını olumsuz yapar. *No* ile başlayan belgisiz zamirlerde olumsuzluk *no* sözcüğü üzerindedir. İngilizce cümlelerin aksine bunların Türkçe karşılıklarında *hiç* ve *asla* zarflarının yer aldığı cümleler olumsuz yargılıdır.

No'lu ifadelerle karşılık *any* ile kurulan ifadelerde bir ikilik söz konusu olsa da olumsuz yükleme sahip cümlelerde *hiç* anlamıyla kullanılarak olumsuzluğu kuvvetlendirirler. Bu açıdan Türkçedeki *hiç*'li cümlelerle benzerlik gösterirler. *Anything*, *anywhere*, *anybody* gibi ifadeler olumlu yargılı cümlelerde ise "herhangi bir ..." anlamıyla olumlu anlam bildirirler.

We didn't go anywhere. (Hiçbir yere gitmedik.)

There were'nt anyboy/anyone in the classrom. (Sınıfta hiç kimse yoktu).

Farklı dillerde olumsuzluğun sağlanmış biçimi hususunda görülen bu ayrımlar, her dilin olumsuzluğu kendine has bir ifade yöntemine sahip olduğunu gösterir.⁸

Türk dilinin öteden beri sahip olduğu ifade zenginliği, sözcük türetme ve anlatım gücü olumsuzluğun çeşitli şekillerde ifade edilmesine olanak sağlamıştır. Olumsuz anlamlı olan pek çok sözcük yanında olumsuz anlamlı olmayan sözcük ve cümlelere türlü ek ve sözcükler vasıtasıyla olumsuzluk yüklenmiştir. Ancak Türkçede olumsuzluk sadece bu yolla sağlanmamakta ve herhangi bir olumsuzluk unsuru içermeyen, olumlu anlamlı sözcüklerden oluşan cümlelere dahi konuşma sırasında vurgu ve tonlama ile olumsuzluk kazandırılabilir. Türkçenin anlatım gücü bundan çok daha fazlasına olanak vermekte, olumlu sözcük ve cümlelerle de bağlama göre olumsuzluk ifade etmek mümkün olmaktadır. Çünkü belli bir konu ve bağlam çerçevesinde bir araya getirilen sözcükler herhangi bir olumsuzluk

⁸ İlhan ve Kabadayı, *a.g.e.*, s. 18.

işaretleyicisi olmadan da olumsuz bir durum anlatabilmektedir. Bunda bağlama göre kişilerce sözcüklere yüklenen anlamlar ile sözcüklerin duygu değeri etkili olmaktadır. Bir sözcük sözlük anlamından başka anlamları yansıtabilecek şekilde de kullanılabilir. Konuyla ilgili olarak Doğan Aksan, “AnlamBilim” kitabında “*Dilde birer ‘gösterge’ niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram*”⁹ şeklinde sözcüğe dayalı bir anlam tanımı yaparak sözcük ve anlam arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ayrıca “sözcük anlambilimi” şeklinde bir alanın bulunduğu bahsetmiştir. Aksan’ın bu tanımında kişinin dünya bilgisine ve deneyimlerine göre bir sözcüğün her kişide değişik çağrışımlar uyandırabileceği buna bağlı olarak sözcüklerin cümlede başka başka anlamlara gelecek şekilde kullanılabilirliği belirtilmiştir. Öte yandan yine bu tanımla bir sözcükle kastedilen anlamın bağlama bakılarak belirlenebileceği ve sözcüğün anlamının bağlam içerisindeki diğer sözcüklerle kurduğu anlam ilişkisi sonucunda kesinlik kazandığı ifade edilmiştir. Aksan, bununla beraber her sözcüğün bir temel anlama sahip olduğunu ve buna bağlı olarak herhangi bir dile ait sözcüğün o dilin konuşuru olan kimselerin zihninde hemen hemen aynı genel tasarımı canlandıracağını vurgulamıştır.¹⁰

Eserinde “bağlam” hususunu ayrıca ele alan Aksan, Saussure’ün gösterge kuramı ve dizge anlayışının genel duruma gelmesiyle sözcüklerin bağlam içindeki yerinin önem kazandığını belirtmiştir. Aynı eserde İngiliz dil biliminin önde gelen isimlerinden J.R. Firth’in “birliktelik anlamı” şeklindeki görüşüne yer vermiş ve bu görüşü “*Bir sözcüğün anlamının birlikte olduğu diğer sözcüklerle belirlenmesi*” olarak açıklamıştır. Firth’in görüşünü *acayip* sıfatını ele alarak örnekleyen Aksan, bu sıfatın “işler” sözcüğüyle yan yana geldiğinde olumsuz, “başarılı” sözcüğüyle birlikte kullanıldığında olumlu anlam yansıttığını ifade etmiştir: (*acayip işler, acayip başarılı*).¹¹ Aksan’ın bu örneğine göre *acayip* sıfatının sözlük anlamı dikkate alındığında olumsuz anlama sahip sözcüklerle de bağlama bağlı olarak olumlu anlam karşılamak olasıdır.

Olumsuz sözcüklere Türk dilinin bilinen en eski yazılı metinleri olarak kabul edilen Orhun Yazıtları’nda tesadüf edilmesi olumsuzluğun dilimizde yeni bir kategori olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Orhun

⁹ Doğan Aksan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2016, s. 61.

¹⁰ Aynı yerde, s. 68-69.

¹¹ Aynı yerde, s. 96.

Yazıtları'nın söz varlığında herhangi bir olumsuzluk eki almayan yani anlamı olumsuz olan isim ve fiil türünden sözcükler mevcut olmakla beraber olumsuzluğun eklerle sağlandığı örnekler de görülmektedir.

Serpil Soydan, Orhun Yazıtları'nda geçen olumlu ve olumsuz anlamdaki bazı kelimeleri yapı bakımından çeşitli başlıklar altında incelediği çalışmasında yazıtlarda, kök hâlindeyken olumlu anlamda olup farklı eklerle olumsuz hâle getirilen sözcüklerin varlığından bahsettiği gibi kökü olumsuz anlamdayken aldığı ek ile olumlu ya da olumsuz anlamda kullanılan sözcüklerin bulunduğunu da belirtmiştir. Bu incelemeyi hem isim hem de fiil köklerinde yapmıştır. Ayrıca Orhun Yazıtları'nda *+sIz* ekini alarak olumsuz anlamda kullanılan sözcükler yanında olumlu anlamda kullanılan sözcükler de belirlemiştir. Yine *+sIz* ile aynı işlevde olan fakat isimlerden fiil türeten *+sIra-/+sIrat-* ekiyle oluşmuş olumsuzluk ifade eden üç sözcük saptamıştır.¹² Soydan'ın çalışmasında ortaya koyulan örneklerden anlaşıldığı üzere *+sIz* eki, Köktürkçe döneminden bu yana -bazı lehçelerde şekil değişikliğine uğramış olsa da- genel Türkçede aynı işleviyle kullanılan bir ektir. Ancak *+sIz* eki yalnızca yokluk/olumsuzluk bildiren sözcükler türetmemektedir. Orhun Yazıtları'nda örneklerine rastlanıldığı gibi bugün de Türkiye Türkçesinde *+sIz* ekli olup olumlu anlama sahip sözcükler bulunmaktadır. *+sIra-/+sIrat-* eki ise Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır.

Olumsuzluk üzerine yapılan çalışmaların tarihi oldukça eskidir. Dönem olarak Antik Yunan'a, zaman olarak sekizinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla ilk çalışmalar felsefe alanıyla ilgilidir. Bu dönemdeki filozoflarca olumlu, varoluşla yani dünya gerçekliği ile olumsuz, var olmayanla eşit sayılmıştır. Önermenin olumlu olup olmamasına göre değer biçilmiş ve olumsuz olması durumunda önermeye bir değer atfedilmemiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde bu anlayış değişmiş, olumsuzluk “varoluş” üzerinden değil “öteki” üzerinden değer bulmuştur. Önermelerde bir olumsuzluk işaretleyicisinin bulunması tek şart sayılmıştır. Yani *not* ekinin bulunduğu cümle olumsuz, bulunmadığı cümle olumlu olarak değerlendirilmiştir.¹³ Olumsuzluğun dil bilimsel açıdan ele alınmasının ise Antik Yunan filozoflarından Platon ile başladığı kabul edilebilir. Platon, olumsuzluğu “öteki” üzerinden değerlendirmeye devam etmiş ve standart olumsuzluk işaretleyicisi *not*'dan başka işaretleyiciler bulmaya çalışmıştır.

¹² Serpil Soydan, “Orhon Kitâbelerinde Kök Halinde ve Türemiş Olan Bazı Kelimelerde Olumlu ve Olumsuz Anlam”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 5, Issue 4, 2017, 2017, ss. 869-885.

¹³ Pelin Seçkin, *Türkçede Olumsuzluk Algısı*, Palet Yayınları, Konya 2020, s. 14.

Olumsuzluk ile ilgili dil bilimsel manada Platon ile başlayan değerlendirmeler Aristo ile devam etmiş ve hem dil bilimi hem mantık alanında olumsuzluğun temel çerçevesini belirleyen Aristo olmuştur. Aristo'nun olumsuzluk kuramı sözcüklerin karşıtlığı üzerine kuruludur. Bunu “doğrudan karşıtlık” ve “dolaylı karşıtlık” şeklinde ikiye ayırarak değerlendirmiştir. Doğrudan karşıtlığa göre bir şeyde aynı zamanda iki özelliğin bulunması imkân dâhilinde değildir, yalnızca birinin varlığı söz konusudur (Hastalık-sağlık, sayıların çift ya da tek olması gibi). Dolaylı karşıtlık ise birinin varlığının zorunlu olmadığı karşıtlık çeşididir (*siyah-beyaz, güzel-çirkin*). Olumsuzluk, Antik Yunan'dan günümüze dek dil bilimci ve filozof kimliği taşıyan O. Jespersen, T. Givon; G. Ryle, J. Searle gibi birçok yabancı araştırmacı tarafından farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Bunlar arasında İngiliz filozof G. Ryle, olumsuzluğun belirlenmesinde bağlam ve vurgunun önemine dikkat çeken ilk kişidir.¹⁴

Dil biliminde olumsuzluk ile ilgili çalışmalar 1980'li yıllarda hız kazanmış, 1990'lı yıllardan sonra P. C. Wason ve D. Slobin gibi psikologların çalışmalarında konu edinilmeye başlanmıştır.¹⁵ Türkçede olumsuzluk daha çok yapısal yönüyle ele alınmıştır. Türkiye Türkçesi ve lehçelerde konuyla ilgili yapılan çalışmalarda¹⁶ genel olarak standart olumsuzluk eki *-mA-*, diğer olumsuzluk işaretleyicileri olarak belirlenen *yok* ve *değil*, *+sIz/+sUz* eki, kiplerde olumsuzluk ve söz dizimsel açıdan olumsuzluk incelenmiştir. Bunların dışında araştırmacılar çalışmalarında cümle ve kelime düzeyinde olumsuzluğu sağlayan diğer biçim birimler ve sözcükler ile olumsuzluğu kuvvetlendiren unsurları değerlendirilmiştir. Çalışmaların bazısında anlamsal olumsuzluğa da yer verilmiştir. Kimi çalışma başlıklarında olumsuzluk yanında yokluk ifadesi yer almış, böyle bir kullanımın ortaya çıkmasında *yok* sözcüğü ve temel işlevi yokluk bildirmek olan *+sIz* eki etkili olmuştur.

Bu çalışmada Oğuz grubu Türk lehçelerinden Gagauz Türkçesinde olumsuzluk anlamsal ve yapısal açıdan ele alınmıştır. Olumsuzluk ifadelerinin tespiti için Petri Çebotar ve Ion Dron tarafından hazırlanan “Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük” taranmıştır. Çalışmada esas alınan bu sözlükten başka Bülent Hünerli'nin yayıma hazırladığı “Mihail Çakır'in

¹⁴ Aynı yerde, s. 15-19.

¹⁵ Erkan Hirik, “Anlam Değiştirme Aracı Olarak Olumsuzluk Eki -Ma”, *Karadeniz Araştırmaları Journal of The Black Sea Studies*, Cilt 11, Sayı 44, 2015, S. 170.

¹⁶ Ağca (2010), Başdaş (2015), Börekçi (2001), Cin (1998), Çürük (2010; 2012; 2013), Erten (2007), Hirik (2010; 2015), Hirik (2014), İlhan (2005), İlhan ve Kabadayı (2017), Özkan (2006), Özmen (2012), Seçkin (2020), Soydan (2017), Üstünova (2016).

Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü” ve İsmail Kaynak ile A. Mecit Doğru’nun aktardığı “Gagauz Türkçesinin Sözlüğü” adlı eserlere de bakılmış, bu sözlüklerde yer alan sözcükler *MÇGRS* ve *GTS* kısaltmalarıyla belirtilmiştir. Diğer sözlük için kısaltma kullanılmamıştır. Yapısal olumsuzluk kısmında örnek bakımından bu sözlükler dışında başka kaynaklara da başvurulmuştur.

Adı geçen Gagauz Türkçesi sözlüklerinden fiiller dışında olumsuzluk ifade eden sözcükler ve sözcük grupları ile hakaret ve beddua niteliğindeki ifadeler tespit edilmiştir. Çalışmada, Nadir İlhan ve Ceren Kabadayı’nın ortaklaşa hazırlamış olduğu “Türk Dilinde Olumsuzluk” adlı eserindeki tasniflerden yararlanılmasının yanı sıra yeni başlıklar da oluşturulmuştur. Ayrıca olumsuzluk üzerine hazırlanmış tez ve makaleler de dikkate alınmıştır.

1. Anlamsal Olumsuzluk

Olumsuzluk, anlamsal ve yapısal olarak iki boyuta sahiptir. Dil içerisinde herhangi bir olumsuzluk eki almamış, doğrudan olumsuz anlama sahip olan pek çok sözcük vardır. Olumsuzluğun anlamsal boyutunu oluşturan bu sözcükler istenmeyen, hoş karşılanmayan veya beklenmeyen durumları ifade etmeleri ve kişilerde iyi olarak nitelenmeyen duygular uyandırmaları yönüyle olumsuz çağrışım değerine sahiptir. Bunlar içerisine isim, sıfat, fiil gibi bazı sözcükler, tamlamalar, ikileme, deyim ve atasözleri, argo ifadeler, ünlemler, bağlaçlar, hakaret ve beddua niteliği taşıyan sözler girmektedir.

Dilimizde olumlu anlama sahip veya olumluluk-olumsuzluk ile ilgisi olmayıp herhangi bir varlık ya da nesneyi karşılayan bazı sözcüklere toplum tarafından olumsuz anlamlar atfedildiği görülür. Argo ifadelerin bir kısmı bu şekildedir. Örneğin, *alçı* sözcüğünün “eroın”, *keyif* sözcüğünün “esrar”, *cacık* sözcüğünün “aptal, bön” anlamında kullanılması gibi.¹⁷ Verilen üç sözcüğün de sözlük anlamlarında olumsuzluk bulunmamasına rağmen dilin kullanım süreci içerisinde kendilerine benzetmeler ve aktarmalar gibi çeşitli yollarla olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Nadir İlhan ve Ceren Kabadayı’nın ortak çalışmasında bu şekildeki argo ifadeler olumlu anlamlı kelimelerle yapılan olumsuzluk başlığında değerlendirilmiştir.

¹⁷ İlhan ve Kabadayı, *a.g.e.*, s. 50-52.

Olumsuz anlamlı sözcükler insana, doğaya ve durumlara aittir. Bu sözcüklerin bir kısmı kişinin olumsuz bir yanını veya özelliğini yansıtırken bir kısmı kişilere ya da durumlara yönelik aşağılayıcı, hoş olmayan söylemleri yansıtır. Geriye kalanlar ise toplum ve insan hayatını olumsuz yönde etkileyen doğadaki genel olay veya durumları anlatır. Söz gelimi; salgın, deprem ya da ölüm gibi olaylar gerek toplum gerek insan için sarsıcı ve yıkıcı etkileri bulunması yönüyle olumsuz değerdedir ve bu olaylar beraberinde acı, keder gibi olumsuz başka durumlar da meydana getirir. Çalışmamızda bu şekildeki olay ve durumları yansıtan sözcüklerden *zulüm, kabahat, iftira, ihanet, yanlış, dargınlık, gücenme* gibi anlamlara gelenler “durumlara ve olaylara ait olumsuz çağrışım değerindeki sözcükler” başlığına; *açlık, yasak, yalan, salgın, savaş, ölüm, esir* gibi anlamlara gelenler “doğadaki nesne ve kavramlara ait olumsuz çağrışım değerindeki sözcükler” başlığına dâhil edilmiştir. Ancak *acı, üzüntü, keder, bela, kusur, kavga* gibi birçok sözcük her iki başlık içerisinde de değerlendirilebilmektedir.

Kısaca, bu başlıkta Gagauz Türkçesi sözlüklerinden tespit edilen olumsuz içerikli sözcükler sınıflandırılırken bildirdikleri anlamın insana mı yoksa durumlara ve doğaya mı ait olduğuna bakılmıştır. Din ile ilgili olumsuzluk bildiren sözcükler söz konusu başlıklardan bağımsız olarak gösterilmiştir. Bunların dışında argo, beddua, hakaret ve sövgü niteliğindeki sözler için aynı adla ayrı başlıklar oluşturulmuştur. Olumsuz içerikli ünlemler de ayrıca belirtilmiştir. Bu başlıkların haricinde olumsuz anlama sahip sıfat, zarf ve fiillerin olumsuzluk işaretleyicisi olmadan tek başlarına söylemde sağladığı olumsuzluk da iki ayrı başlıkta gösterilmiştir. Yalnızca, insana ait olumsuz çağrışım değerine sahip sözcükler kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır.

1.1. İnsana Ait Olumsuz Çağrışım Değerine Sahip Sözcükler

Bu başlık altındaki sözcükler *karakter, dış görünüş ve fiziksel yetersizlik* açısından olumsuzluk bildirenler olarak üç kategoride ele alınmıştır. İlk başlığa dâhil olan sözcükler konu alanlarına göre ayrılarak verilmiştir. Böylece olumsuz sözcüklerin daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığının görülmesi sağlanmıştır.

1.1.1. Karakter İle İlgili Olumsuzluk Bildiren Sözcükler

1.1.1.1. Hilekârlık, Dolandırıcılık, Hainlik

aferist “hilebaz, dolandırıcı, madrabaz, dalavereci, düzenbaz”, *aldadan* “yalancı, düzenbaz, hilekâr”, *aldadıcı* “yalancı, düzenbaz, hilekâr, sahtekâr”, *aynacı* “şirret, dolandırıcı, hilekâr (GTS)”, *cadaloz* “şarlatan; dolandırıcı, hilekâr, kurnaz, cin”, *cadaloz tilki* “kurnaz tilki”, *cadalozluk* “şarlatanlık; dolandırıcılık, kurnazlık”, *cambaz* “dolandırıcı, hilekâr, düzenbaz, madrabaz; şarlatan”, *cambazcılık* “dolandırıcılık, hilekârlık, düzenbazlık; şarlatanlık”, *göz baylacık* “dolandırıcılık” (GTS), *hayın* “hain; ihanet eden; kahpe; hilekâr; sinsî”, *hayınlık* “hainlik, hıyanet”, *julik* “yankesici, eli uzun; dolandırıcı, dalavereci, düzenbaz, hilebaz”, *juliklik* “yankesicilik; dolandırıcılık, hilekârlık”, *kalpazan* “hilekâr, düzenbaz, madrabaz; dolandırıcı; şarlatan; yalancı”, *kalpazanlık* “dolandırıcılık, hilekârlık, şarlatanlık”, *köpek oolu* “kalleş, hinoğluhin anlamında bir tür hakaret; düzenbaz, hilekâr, rezil, kurnaz, tilki herif”, *kuru şeytan* “kurnaz, hilekâr; sinsî”, *margöla* “dolandırıcı”, *mehenk* “açıkgöz, kurnaz, çok kurnaz; madrabaz, hilekâr”, *naalet* “hain, içinden pazarlıklı, sinsî, hilekâr; kahpe; alçak, namussuz, rezil”, *naaletlik* “hainlik, hilekârlık, sinsilik; alçaklık, namussuzluk, rezillik”, *pezevenk* “hilekâr” (MÇGRS), *satıcı* “hain”, *satıcılık* “kahpelik, hainlik, ihanet, hıyanet”, *sinirci* “hain, kalleş, sinsî, kurnaz”, *sokulan* “kurnaz, cin, anasının gözü”, *şalvir* “kurnaz. 2. sahtekâr. 3. sinsî” (MÇGRS), *şarlatan* “şarlatan”, *şarlatanlık* “şarlatanlık”, *şeytan tabeetli* “şeytan tabiatlı, sinsî, hilekâr; hain; kahpe”, *şeytannık* “şeytanlık, kurnazlık, sinsilik”, *şiret* “kurnaz, sinsî”, *şiretlik* “1. kurnazlık, sinsilik. 2. dolandırıcılık, hilekârlık, düzenbazlık”, *şmekeriya* “aldatmaca, madrabazlık; dolandırıcılık, hilekârlık”, *şomer* “kurnaz, şeytana pabucunu ters giydiren”, *tilkilik* “kurnazlık, şirretlik”, *ursuz* “sinsî” (MÇGRS)

1.1.1.2. Haydutluk, Yağmacılık, Hırsızlık

aydut “haydut”, *aydutluk* “haydutluk”, *bandit* “haydut, eşkıya, gangster, silahlı soyguncu”, *banditlik* “haydutluk, eşkıyalık”, *hırsız* “1. hırsız. 2. yağmacı” (MÇGRS), *soyguncu* “soyguncu, çapulcu, yağmacı, haydut, eşkıya”, *soygunculuk* “soygunculuk, yağmacılık, haydutluk”

1.1.1.3. Merhametsizlik, Gaddarlık, Sertlik

adamnıksız “insaniyetsiz, gaddar, merhametsiz, zalim”, *adamsızlık* “gaddarlık, insafsızlık, merhametsizlik”, *amansız* “acımasız, yaman, sert”, *avan* “zalim, amansız, merhametsiz, sert”, *avannık* “zalimlik, merhametsizlik”, *canavar* “zalim, acımasız, gaddar; kana susamış, hunhar,

canavar”, *canı yok* “sert, kaba” (*MÇGRS*), *cansız* “kalpsiz, hissiz, katı, sert; ruhsuz. 2. merhametsiz, acımasız, gaddar, katı yürekli, şefkatsiz”, *cansızlık* “duygusuzluk, ruhsuzluk”, *demir ürek* “demir yürekli”, *dinsiz* “merhametsiz, acımasız”, *dinsizlik* “merhametsizlik”, *duygusuz* “hissiz; katı, sert, taş kalpli, kalpsiz”, *duymaz* “duygusuz, hissiz; taş kalpli, sert”, *fenalık* “gaddarlık, sertlik, merhametsizlik”, *imansız* “zalim, merhametsiz, amansız”, *kalpsiz* “kalpsiz, duygusuz”, *kalpsizlik* “ruhsuzluk, duygusuzluk; gaddarlık, zalimlik”, *kara damak* “zalim, gaddar; kaba, sert; hoyrat”, *kılı* “kötü, acımasız, zalim (erkekler hakkında)”, *kıyak* “acımasız” (*MÇGRS*), *kıyıcı* “acımasız, zalim”, *kütük* “duygusuz, hissiz, taş kalpli, kalpsiz”, *maalik* “azgın, yırtıcı; acımasız, gaddar, merhametsiz; kaba, sert; vahşi; hayvanca”, *ruhsuz* “kalpsiz, hissiz, katı, taş kalpli, sert, soğuk”, *taş yürekli* “kalpsiz”, *zeetleyici* “eziyet veren, zalim”, *zulüm* “zulüm; zalim, acımasız, yaman, sert; despot”, *zulumnuk* “gaddarlık, merhametsizlik, despotluk, zalimlik”

1.1.1.4. Küfürbazlık, Kabalık, Görgüsüzlük

aar dilli “dokunaklı, kırıcı, iğneli sözler söyleyen kimse”, *bet* “müstehcen, yakışsız, uygunsuz, münasebetsiz, kaba, nezaketsiz, saygısız”, *bet aazlı* “edepsiz, kaba adam, nezaketsiz adam, terbiyesiz, hoyrat adam”, *bozuk aazlı* “ağzı bozuk, bayağı adam, edepsiz, terbiyesiz, nezaketsiz ve kaba adam”, *domuzluk* “nezaketsizlik, kabalık”, *eşekçä* “kaba bir şekilde”, *eşekçesinä* “kaba bir şekilde”, *eşeklik* “kabalık”, *fena aazlı* “kötü dilli”, *fırlak* “görmemiş, sonradan görme; türedi, zıppçıktı”, *hamal* “kaba, nezaketsiz, uygar olmayan; saygısız”, *hatırsız* “kaba, nezaketsiz, uygar olmayan; saygısız, küstah; edepsiz, terbiyesiz, hoyrat adam”, *hatırsızlık* “nezaketsizlik, kabalık; saygısızlık, küstahlık; edepsizlik”, *hayvan* “edepsiz, kaba adam, nezaketsiz, terbiyesiz; mankafa, aptal”, *kayış dilli* “edepsiz, kaba adam, hoyrat, nezaketsiz adam”, *mındar aazlı* “ağzı bozuk, ağzı pis, küfürbaz”, *nacak* “haşin, kaba saba, nezaketsiz, saygısız”, *pala aazlı* “ağzı bozuk, küfürbaz, ağzı pis”, *saygısız* “saygısız, hürmetsiz; kaba, uygar olmayan, nezaketsiz”, *saygısızlık* “saygısızlık, hürmetsizlik; kabalık, nezaketsizlik, medeniyetsizlik”, *taktsiz* “düşüncesiz, densiz, patavatsız, münasebetsiz”, *uzun dilli* “dili uzun”

1.1.1.5. Cahillik, Bilgisizlik

bilgisiz “eğitimsiz, kültürsüz, bilgisiz, cahil”, *bilgisizlik* “cehalet, bilgisizlik”, *cayıl* “okuryazar olmayan, cahil, eğitimsiz, kültürsüz”, *cayılık* “cehalet, bilgisizlik”, *kof* “ahmak, budala, aptal, salak, eğitimsiz, kültürsüz, bilgisiz”, *takä* “cahil, pısrık”

1.1.1.6. Fakirlik / Yoksulluk, Muhtaç olma, Mahrumluk, Perişanlık

çanak tutan “1. dilenci; yoksul, zavallı, sefil, düşkün. 2. muhtaç (kişi), başkasının bakımına (yardımına) gereksinim duyan (kişi)”, *dilenci* “yoksul” (MÇGRS), *düşkün* “fakirleşmiş, yoksul, fukara”, *düşkünnük* “yoksulluk”, *fukara/ufkaare* “fukara, fakir” (MÇGRS; GTS), *golan* “çulsuz, hırpanî, yalın ayak başı kabak; baldırı çıplak; kopuk”, *halı (prost) yufka* “maddi açıdan zor durumda”, *imdatısız* “yardımdan yoksun”, *kalık* “fakir, yoksul, sefil, zavallı; dilenci”, *kalikçesinâ* “yoksul, fakir, sefil, düşkün”, *kaliklik* “yoksulluk, sefalet, sefillik”, *kesâ boş* “fakir, fukara, yoksul”, *yoksul* “yoksul, fakir”, *zavallı / zavallı* “fakir, yoksul, sefil, zavallı, biçare, perişan”

1.1.1.7. Dalgınlık, Dikkatsizlik, İhmalkârlık, Acelecilik, Sabırsızlık, Şaşkınlık

alabarda “ihmalkâr” (MÇGRS), *daanık* “dikkatsiz, dalgın”, *dayanamayaraklı* “sabırsız, tez canlı”, *sabursuz* “sabırsız, tez canlı, canı tez; dizginlenmemiş”, *sabursuzluk* “sabırsızlık”, *savsak* “ihmalkâr, ihmalcı, dikkatsiz, özensiz, önemsemeyen, hafife alan”, *savsaklı* “dikkatsiz, ihmalkâr, savsak, özensiz, umursamaz”, *sersem* “1. dalgın, dikkatsiz, unutkan. 2. hayrete düşmüş, şaşkın, sersemlemiş”, *sersemnik* “1. dalgınlık, unutkanlık. 2. şaşkınlık, sersemlik”, *tez canını* “sabırsız”, *zurzop* “1. ihmalkâr, özensiz. 2. savsak” (MÇGRS)

1.1.1.8. Gevezelik, Boşboğazlık, Yalancılık, Uydurmacılık

aazlı “geveze”, *ahol* “palavracı” (MÇGRS), *boş aazlı* “boş konuşan, geveze, çenesi düşük, boşboğaz, palavracı”, *dilber* “geveze” (MÇGRS), *kalın (geniş) buazlı* “çok ve boş konuşan adam, geveze”, *çeneli* “boş konuşan, geveze, çenesi düşük; boşboğaz”, *dilli* “geveze” (MÇGRS), *lakırdı* “1. kem küm (etme), eveleyip geveleme. 2. gevezelik, saçma, hezeyan, palavra, boş sözler”, *palavracı* “palavracı, yalancı, uydurmacı”, *tayfa* “gevezelik”, *zevzek* “boş konuşan, geveze, boşboğaz, palavracı”, *yalancı* “yalancı, kıtırıcı, palavracı”, *yalancılık* “yalancılık; sahtelik”

1.1.1.9. Ahmaklık, Budalalık, Akılsızlık, Delilik, Anlayışsızlık

aamak/ahmak “ahmak, alık, şaşkın, aptal, kakavan, akılsız”, *aamaklık/ahmaklık* “ahmaklık, aptallık”, *aar kafalı* “dar kafalı”, *açık aazlı* “alık, bön, mıymıntı, aptal, ahmak, budala”, *akılsız* “zekâdan yoksun, ahmak, aptal, kakavan, salak”, *akılsızlık* “akılsızlık, ahmaklık, düşüncesizlik”, *alık* “ebleh, deli, iradesi zayıf, ahmak, kafasında tahtası eksik”, *annamasız* “boş kafalı, havai, hoppa, düşüncesiz”, *annamaz* “anlayışsız, kalın kafalı, ebleh,

bön”, *annayışsız* “anlayışsız, kalın, kafalı, beyinsiz, aptal, bön”, *annayışsızlık* “anlayışsızlık, beyinsizlik, aptallık, kalın kafalılık”, *başsız* “kafasız, aptal, beyinsiz”, *başsızlık* “zekâ eksikliği, aptallık; yeteneksizlik”, *bertik* “üşütük, keçileri kaçırmış, deli”, *bertik kafalı* “deli, akli başında olmayan”, *boş kafa* “kalın kafa, aptal kafa”, *boş kafalı* “beyinsiz, boş kafalı, kafasız, aptal, salak”, *bozuk* “deli”, *budala* “aptal, ahmak, budala, sersem bön”, *budalaca* “aptalca, ahmakça, sersemcesine”, *budalalık* “ahmaklık, aptallık”, *çakmaksız* “çılgin, akılsız, deli”, *çapkın* “deli, bunak; aklını oynatmış, mecnun; delişmen”, *çarpık* “deli, bunak; aklını oynatmış, mecnun; delişmen”, *çetin kafalı* “kalın kafalı; geri, anlayışsız, aptal”, *dangalak* “dangalak”, *dar* “aklı kıt, fazla akıllı olmayan, dar kafalı”, *deli* “deli, kaçık, çatlak, zıdır”, *delibaş* “deli; çılgin, kaçık, zıdır, çatlak”, *delicä* “akılsızca, düşüncesizce”, *delilik* “delilik, çılginlık. 2. aptallık, ahmaklık, bönlük”, *diişik* “aptal, ahmak, kakavan, kafasından tahtası eksik”, *diişik kafalı* “geri zekâli”, *diişilmäk* “ahmaklık, budalalık, bönlük”, *dunduk* “aptal, ahmak, mankafa, beyinsiz”, *duymaz* “anlayışsız”, *düşüneceksiz* “düşüncesiz”, *esapsız* “akılsız, düşüncesiz; akılsızca, düşüncesizce”, *eşek* “aptal, ahmak, alık, aptal, budala, kakavan, akılsız; kara cahil, cahil”, *eşekçä* “aptalca(sına), budalaca(sına), ahmakça, sersemcesine”, *eşekçesinä* “aptalca(sına), budalaca(sına), ahmakça, sersemcesine”, *eşeklik* inatçılık; aptallık, ahmaklık, bönlük”, *fikirsiz* “kalın kafalı, beyinsiz, ahmak, aptal, alık, budala; ebleh; kara cahil, cahil”, *fikirsizlik* “aptallık, ahmaklık; cehalet, cahillik”, *gogoman* “aptal, aptalca”, *gücüsüz* “düşüncesiz(ce), akılsız(ca), ihtiyatsız; havai, hoppa, terelelli”, *horoz akıllı* “akılsız, alık, aptal, bön, budala, boş kafalı; düşüncesiz; havai, hoppa”, *ilin (ilincä) fikirli* “aptal, ahmak, kakavan, (kafasından) tahtası eksik”, *kafadan ilin* “ahmak, budala”, *kafasız* “aptal, beyinsiz, kafasız”, *kalın kafalı* “ahmak, akılsız, alık, aptal, bön, anlayışsız”, *kanará* “mankafa, ahmak, aptal, salak”, *kıt akıl* “aklı kıt, fazla akıllı olmayan, ahmak, akılsız, alık, aptal, bön”, *kof* “ahmak, budala, aptal, salak, eğitimsiz, kültürsüz, bilgisiz”, *kofluk* “aptallık, cehalet”, *koyun gibi (nicä koyun)* “aptal”, *koyun kafalı* “aptal, salak”, *küskü* “budala” (MÇGRS), *kütük* “ahmak, akılsız, alık, aptal, bön, budala, beyinsiz”, *mangafa* “aptal, kafasız”, *bertik mozak* “yarım akıllı, geri zekâli”, *nauk* “akılsız, aptal, budala, salak”, *pala aazlı* “alık, bön, mıymıntı”, *pripas* “deli, çılgin, kaçık, zıdır; akıl hastası”, *prost* “aptal” (MÇGRS), *saadikana* “aklı tam olmayan, akli başında değil”, *sersem* “deli, aptal, salak”, *sersemnik* “aptallık”, *sinsor* “aptal, ahmak, budala, salak, kakavan”, *susak kafalı* “beyinsiz, boş kafalı, kafasız, aptal, ahmak, budala, hödük, ayı”, *sümsük* “saf, aptal, sünepe”, *sümüklü* “sümüklü”, *şaş* “ahmak, alık, aptal, budala, alıksız”, *şaşırgan* “iş karıştıran, işten anlamaz; kalın kafalı, beyinsiz”, *şaşırtıcı* “iş karıştıran; kalın kafalı, beyinsiz”, *şaşkın* “ahmak, budala”, *tomak* “kalın kafalı, beyinsiz,

mankafa, aptal; beceriksiz”, *tauk kafalı* “beyinsiz, aptal”, *tuluk* “aklını oynatmış, kafasından bir tahtası eksik, huysuz, ters; garip tuhaf”, *yalama* “alık, bön, mıymıntı”

1.1.1.10. Yaramazlık, Haylazlık, Çapkınlık, Şımarıklık

alintat “şımarık”, *annamaz* “yerinde durmaz, söz dinlemez, yaramaz, haylaz”, *çamiş* “yaramaz, şımarık” (*MÇGRS*), *çapkın* “yaramaz, yumurcak; çok haylaz; şirret, yaygaracı, eli bayraklı, eli maşalı; çapkın”, *çapkınlık* “yaramazlık, haylazlık”, *däül* “yaramaz, haylaz, şeytan (adam)”, *esirik* “haylaz, yaramaz çocuk, yumurcak; çapkın”, *kopuk* “serseri, işsiz”, *maskara şey* “sefiş, çapkın”, *nazdravan* “beceriksiz, çolpa; serseri, sefiş; hovarda”, *nazlı* “şımarık, nazlı, muhallebi çocuğu, hanım evladı, kaprisli, hırçın; kararsız”, *poznaş* “yaramaz” (*MÇGRS*), *rezil* “sefiş, çapkın; serseri, avare, daltaban, ipsiz, edepsiz, külhanbeyi, kopuk”, *salma* “şımarık” *salma uşak* “şımarık çocuk”, *şımarık* “1. çapkın; yaramaz, haylaz, şımarık; yumurcak. 2. teklifsiz, laubali, küstah, şımarık, terbiyesiz”, *şımarıklık* “1. çapkınlık; yaramazlık, haylazlık, şımarıklık. 2. küstahlık, laubalilik, terbiyesizlik”, *şoltik* “şeytan (adam), haylaz, yaramaz; alaycı, şakacı”, *şomer* “haylaz; çapkın; yaramaz, yumurcak; şirret herif, yaygaracı”, *şopar* “çok haylaz, yaman; kopil; cin, şeytan; yaramaz; erkek Fatma”, *tukurlak* “şımarık, yaramaz” (*GTS*), *yaramaz* “çapkın; yaramaz, haylaz, yumurcak; terbiyesiz”, *yayman* “haylaz, yaramaz, yumurcak; çapkın”, *zulum* “şımarık, yaramaz çocuk”

1.1.1.11. Arsızlık, Nankörlük

annamaz “utanmaz, arsız, edepsiz, vicdansız”, *arsız* “utanmaz, yüzsüz, küstah, saygısız, edepsiz”, *arsızlık* “utanmazlık, edepsizlik, hayâsızlık, küstahlık”, *ayıpsız* “utanmaz, arsız, edepsiz”, *ayıpsızlık* “edepsizlik, arsızlık”, *çamiş* “arsız” (*MÇGRS*), *domuz suratlı* “iyilikbilmez, nankör; utanmaz, yüzsüz, ar damarı çatlamış”, *esapsız* “utanmaz, arsız, yüzsüz, küstah”, *esapsızlık* “utanmazlık, edepsizlik, hayâsızlık; küstahlık, yüzsüzlük”, *kalın suratlı* “utanmaz, arsız, yüzsüz, ar damarı çatlamış; kaba şişman yüz”, *kalın üzlü* “yüzsüz, arsız, küstah, ar damarı çatlamış; utanmaz; edepsiz, kaba”, *naalet* “utanmaz, yüzsüz, küstah, arsız, edepsiz, hayâsız, haddini bilmez, yırtık”, *naaletlik* “arsızlık, küstahlık, hayâsızlık, edepsizlik”, *utanmaz* “utanmaz, hayâsız, sefiş, ar damarı çatlamış; arsız”, *utanmazlık* “utanmazlık, hayâsızlık; arsızlık”

1.1.1.12. Kederli/Endişeli

acılı “üzgün, kederli, sıkıntılı”, *darsık* “kederli, hüznü, elemli”, *darsıklı* “kederli, üzüntülü, elemli, mahzun, tasalı”, *dertli* “hüznü, kederli;

acıklı, elim”, *düşünüklü* “kaygılı; endişeli, kuşkulu”, *garip* “elemli, gamlı, hüznü, kederli, tasalı”, *güçlü* “kederli, hüznü” (*MÇGRS*), *hasretli* “kederli, ıstıraplı, yaslı, üzüntülü”, *kahırlı* “üzüntülü, kederli”, *kahırsak* “acıklı, kederli, üzgün; yas tutan”, *karannık* “iç karartıcı, keyifsiz, üzücü, hüznü, sıkıcı, kasvetli; somurtkan”, *kasavetli* “1. endişeli, kaygılı, huzursuz. 2. kasvetli, hüznü, kederli, mahzun”, *kasetli* “1. endişeli, kaygılı, huzursuz. 2. kasvetli, hüznü, kederli, mahzun”, *kederli* “kederli, üzgün, tasalı, acılı”, *kefsiz* “neşesiz, hüznü, üzüntülü, keyfi kaçmış, mahzun”, *kefsizlik* “moral bozukluğu, kötü ruh hali, üzüntü”, *meraklı* “kaygılı; endişeli, telaşlı, huzursuz”, *pişman* “pişman”, *pişmannık* “pişmanlık”, *sevimsiz* “neşesiz, keyifsiz, hüznü, kederli, kasvetli, sönük”, *yaslı* “yaslı, matemli, elemli, kederli”

1.1.1.13. Kuşkululuk, Tedirginlik

afecan “telaşlı, endişeli, tedirgin”, *canabet* “şüpheli” (*MÇGRS*), *şüpe* “1. şüphe eden, işkilli, kuşkulu. 2. huzursuz; endişeli, telaşlı, vesveseli, kuşkulu, rahatsız; uyanık, kulağı kırışte olan, tetikte olan”, *raatsız* “rahatsız, huzursuz, endişeli, üzüntülü; telaşlı”, *tedirgin* “endişeli, huzursuz, heyecanlı”, *tedirginlik* “tedirginlik, huzursuzluk, kaygı”, *zaametli* “rahatsız, huzursuz, endişeli, kaygılı, üzüntülü; telaşlı”

1.1.1.14. Sinirlilik / Asabiyet, Geçimsizlik, Huysuzluk, İnatçılık, Kötü Olma, Dargınlık

artak “sinirlilik, öfke, geçimsizlik”, *artaklı* “kavgacı, çabuk kızan, öfkeli, hiddetli, azgın”, *ayırıcı* “kaptisli, hırçın, şımarık, müşkülpesent”, *azgın* “kılgın, kudurmuş, sinirli, saldırgan, azgın; coşmuş, coşkun”, *azgınlık* “azgınlık, kılgınlık, asabilik, delilik”, *barıt* “hiddetli (*GTS*)”, *başlı* “inatçı” (*MÇGRS*), *çekişkän* “kavgacı, huysuz”, *çekişkän karı* “kavgacı, huysuz kadın”, *çınar* “öfkeli, hiddetli; inatçı, ters, aksi; kılgın; dik başlı, harın (huylu)”, *çınarlı* “öfkeli, hiddetli; inatçı, ters, aksi; kılgın; dik başlı, harın (huylu)”, *dalaşkan* “1. kavgacı (*GTS*)”, *kara damak* “kötü, kötü kalpli; öfke dolu, kindar; hırçın”, *dargın* “1. sinirli. 2. hiddetli, öfkeli kılgın. 3. küskün, dargın”, *dargınlık* “kılgınlık, öfke, hiddet, sinirlilik; dargınlık”, *dirliksiz* “hırçın, huysuz, söylenip duran”, *dürük* “asık suratlı, somurtkan; kasvetli, yüz güldürmez”, *esmer* “asık suratlı, somurtkan, yüzü gülmez”, *fitli* “kılgın, kudurmuş, kuduruk”, *garipsak* “sinirli” (*MÇGRS*), *harın* “dikbaşlı, harın (huylu); direngen, ısrarcı, inatçı; harın; direşken”, *hayın* “inatçı, direngen, ısrarcı; harın; direşken, ısrarlı”, *huylu* “inatçı, dikbaşlı”, *inat* “inatçı, dikbaşlı, harın; ters”, *inatlık* “inatçılık, dikbaşlılık”, *interesçi* “kavgacı, münakaşacı; iddiacı; şamatacı, yaygaracı”, *kanırık* “asık suratlı, somurtkan”,

kapanık “içine kapanık, somurtkan, suratsız, asık suratlı, yüzü gülmez; iç sıkıntısı veren, kasvetli”, *kara* “asık suratlı, somurtkan, yüzü gülmez; acıklı, elim, üzücü, üzüntü verici; hüznü, elemli, kederli, mahzun, tasalı”, *katır* “katır gibi inatçı kimseler için kullanılır”, *kavgacı* “kavgacı, çatak, zorba, kabadayı; dırdırcı”, *kıymıklı* “kavgacı, huysuz, geçimsiz mızıkçı, can sıkıcı”, *kızgın* “1. ateşli, coşkulu, ihtiraslı; taşkın; azgın, harın. 2. öfkeli, kızgın, hiddetli, dargın”, *kızgın kannı* “çabuk kızan, öfkeli, hiddetli, sinirli; barut gibi”, *kibrit gibi* “çabuk kızan, öfkeli, hiddetli, sinirli”, *küsülü* “1. dargın, kırgın, gücümüş 2. öfkeli, sinirli, kızgın, hiddetli”, *motaklı* “kapisli, huysuz, kırgın, şımarık; nazlı; kararsız”, *naalet* “inatçı, aksi, kırgın, harın, dikbaşı, direşken; kendi bildiğini okuyan, kapisli; delişmen”, *naaletlik* “inatçılık”, *nervat* “sinirli, asabi, öfkeli, sinirli, kızgın, hiddetli”, *pirä* “öfkeli, sinirli, kızgın, asabi”, *priçinos* “kapisli, kırgın, şımarık; nazlı; kararsız; zararlı, muzır”, *pukal* “inatçı, direşken; harın (çocuk için)”, *serbez* “kabadayı, zorba, kavgacı, çatak”, *serbezli* “kavgacı, kırgın”, *serbezlik* “kavgacılık, kırğınlık”, *sert* “öfkeli, ateşli, kızgın, azgın”, *skandalcı* “kavgacı”, *skandalcıya* “kavgacı kadın”, *suuk* “soğuk, asık yüzlü, güler yüz göstermeyen, suratı asık, düşmanca”, *tabetli* “inatçı”, *ters* “dengesiz, kavgacı, kapisli, inatçı; kendi bildiğini okuyan, keyfince davranan; delişmen”, *üfkeli* “öfkeli, hiddetli, kızgın; ters, aksi; dargın; kindar, hınç dolu”, *zevzek* “kırgın, huysuz; homurdanan, söylenip duran”, *yayman* “ekşi surat, eğri çehre”

1.1.1.15. Ahlaksızlık, Kepazelik

aip “rezil” (*MÇGRS*), *alçak* “alçak, namussuz, rezil, aşağılık”, *aşaalık* “alçaklık, namussuzluk, rezillik”, *düşkün* “alçak, şirret” (*GTS*), *düşkünnük* “alçaklık, namussuzluk, rezillik”, *düşük* “alçak, aşağılık, namussuz, rezil”, *fenalık* “alçaklık, namussuzluk, rezillik”, *haseet* “alçak, aşağılık, namussuz, rezil; iğrenç, menfur, kötü”, *haseetlik* “alçaklık, namussuzluk”, *köpek* “alçak, namussuz, hergele”, *köörlük* “kötülük, alçaklık, namussuzluk, rezillik”, *köpeklik* “alçaklık, adilik, bayağılık, iğrençlik, kepazelik, rezillik”, *maskara* “sefil, ahlaksız, rezil” (*MÇGRS*), *namussuz* “namussuz, şerefsiz, onursuz, rezil, vicdansız”, *oraspul* “ahlaksız, namussuz” (*MÇGRS*), *pezevenk* “alçak herif, namussuz, habis”, *püsür* “alçak, namussuz, rezil” (*MÇGRS*)

1.1.1.16. Güçsüzlük, Zayıflık, Acizlik/Beceriksizlik

argın “zayıf, güçsüz, kuvvetsiz”, *beceriksiz* “beceriksiz, aciz”, *kudretsiz* “kudretsiz, zayıf, kuvvetsiz, dermansız; iktidarsız, güçsüz, aciz, beceriksiz”, *kudretsizlik* “kuvvetsizlik, zayıflık, dermansızlık; iktidarsızlık, acizlik, beceriksizlik”, *kuvvetsiz* “zayıf, kuvvetsiz; aciz; iktidarsız, yetersiz;

cılız, çelimsiz, sağlam yapılı olmayan”, *kuvetsizlik* “kuvvetsizlik, zayıflık, iktidarsızlık, acizlik”, *nazdravan* “beceriksiz, çolpa; serseri, sefih; hovarda”, *talantsız/talentsiz* “yeteneksiz, kabiliyetsiz, aciz, beceriksiz”, *tersinā becerān* “beceriksiz, vasıfsız zanaatkâr, usta olmayan”

1.1.1.17. Serserilik, Avarelik, Tembellik

alabarda “miskin” (*MÇGRS*), *aylak/haylak* “aylak, işsiz güçsüz, boş gezen, avare, serseri”, *aylaklık/haylaklık* “aylaklık, işsizlik, avarelik”, *aylaz/haylaz* “tembel; serseri”, *aylazlık/haylazlık* “tembellik”, *aymana/haymana* “avare, başıboş, tembel; serseri”, *ayta/háyta* “avare, hayta, başıboş, serseri”, *başsız* “avare, serseri, boş gezen, aylak aylak dolaşan”, *dembel/tembel* “tembel”, *haydamak* “serseri, avare, başıboş, baldırı çıplak”, *hayın* “tembel, uyuşuk, üşengeç, miskin”, *kalpazan* “tembel”, *köpekçi* “haylaz, avare, tembel, yaramaz, serseri”, *manda* “tembel, miskin, uyuşuk”, *mutu* “tembel; anlayışsız, görgüsüz, kaba”, *sarkık dudaklı* “hımbıl, miymıntı; sünepe, uyuşuk”, *savsak* “haylaz, avare, tembel, yaramaz, serseri”, *serbez* “başboş, ipsiz, işsiz güçsüz” (*GTS*), *sur butlu* “tembel”, *soyuk tepeli* “işsiz, serseri; perişan, derbeder”, *sürtük* “tembel, aylak aylak dolaşan, haymana”, *şaban* “tembel, uyuşuk” (*MÇGRS*), *üşenik* “tembel, uyuşuk, üşengeç, yavaş, ağır, ağırkanlı”, *üşençäk* “tembel, uyuşuk, üşengeç, yavaş, ağır, ağırkanlı”

1.1.1.18. Bahtsızlık, Talihsizlik

bahtsız “mutsuz, talihsiz, bedbaht”, *garip* “biçare, zavallı, bahtsız, şanssız, talihsiz (adam, kadın)”, *garipli* “bahtsız, şanssız, talihsiz, uğursuz”, *güçlü* talihsiz, bedbaht” (*MÇGRS*), *onmadık* “talihsiz, bedbaht, zavallı, biçare, şanssız; uğursuz”, *kademsiz* “kötü, şanssız, talihsiz, bedbaht, zavallı, biçare, bahtsız”, *kademsizlik* “uğursuzluk, talihsizlik, bahtsızlık, mutsuzluk”, *kem* “bedbaht, biçare, talihsiz, zavallı; feci, acıklı”, *kısmetsiz* “1. mutsuz. 2. talihsiz”, *kısmetsizlik* “talihsizlik”, *kurbet* “bedbaht, talihsiz” (*MÇGRS*), *kutsuz* “bahtsız, bedbaht, talihsiz, zavallı; kederli, neşesiz, keyifsiz, sönük, hüznü, kasvetli; kötü niyetli; habis; kasıtlı”, *kutsuzluk* “bahtsızlık, talihsizlik, uğursuzluk; dert, kaza, bela, felaket”

1.1.1.19. Kibirlik

burnulu “gururlu, kibirli, burnu büyük, mağrur”, *çişkin* “kibirli” (*MÇGRS*), *dik* “kibirli, burnu büyük, gururlu, çalımlı, azametli”, *dik burnulu* “kibirli, burnu büyük”, *diklik* “kendini beğenme, kibirlenme”, *fırlak* “kabarma, kurum satma” (*GTS*), *fodul* “gururlu, mağrur, çalımlı, kibirli, burnu büyük; küstah; azametli”, *fodulluk* “fodulluk, kibirlilik”, *hodul* “fodul, gururlu, mağrur, çalımlı, kibirli, burnu büyük; küstah; azametli”, *hodulluk*

“fodulluk, kibirlilik”, *kalkak burnulu* “kibirli, burnu büyük, mağrur”, *kaykı* “kibirli, burnu büyük, kendini beğenmiş”, *kokoş* “gururlu, mağrur, kibirli, burnu büyük”, *kurumnu* “kibirli, gururlu, çalımlı”, *sarp* “kibirli” (GTS), *sarp adam* “kibirli, gururlu kimse”, *sarplık* “kibirlilik, burnu büyüklük, mağrurluk”

1.1.1.20. Kışkırtma, Tahrik, Arabozanlık

ayırdıcı “bölücü”, *ayırdıcıya* “bölücü, ayırıcı kadın”, *dürtücü* “kışkırtıcı, tahrikçi; teşvikçi”, *fitçi* “kışkırtıcı, tahrik eden, kışkırtan; entrikacı”, *fitleyci* “kışkırtıcı, tahrik eden, kışkırtan; entrikacı”, *şaşırgan* “fesatçı, fitneci, karıştırıcı”, *şaşırtıcı* “fitneci, karıştırıcı, fesatçı, kışkırtan, tahrik eden, fitleyici”

1.1.1.21. İkiyüzlülük

falş “ikiyüzlü, riyakâr, samimi olmayan, yapmacık; yalancı”, *ikiüzlü* “ikiyüzlü, riyakâr, yapmacık, içten olmayan, samimiyetsiz”, *ikiüzlülük* “ikiyüzlülük”, *maamilâ* “sahte, yalan, yapmacık; ikiyüzlü”, *maamudâ* “sahte, yalan, yapmacık; ikiyüzlü”

1.1.1.22. Açgözlülük, Cimrilik

görmedik “açgöz, doymak bilmez; pisboğaz, gözü doymaz; hırslı”, *görmedik gibi* “açgözlü gibi”, *hamel* “haris, açgöz, tamahkâr, pisboğaz, gözü doymaz; hırslı” *hamellik* “açgözlülük, pisboğazlık”, *haseet* “haris, açgöz, tamahkâr, pisboğaz, gözü doymaz; hasis, cimri”, *haseetlik* “açgözlülük; cimrilik”, *kalik* “cimri, pinti”, *kaliklik* “cimrilik, hasislik, pintilik”, *kıskanç* “cimri, pinti”, *kıskançlık* “cimrilik”, *kör-amelli*¹⁸ “açgözlü” (MÇGRS), *mal cannı* “açgözlü, haris, tamahkâr; pisboğaz, gözü doymaz; hırslı”, *nekez* “cimri, pinti; haris, açgöz, tamahkâr; pisboğaz, gözü doymaz”, *özne* “açgözlü, doymaz, istekli; pisboğaz”, *sıkı* “açgöz; cimri, pinti”, *sıkılık* “açgözlülük, cimrilik, pintilik”, *tamaa/tamah* “açgöz, tamahkâr; doymaz, pisboğaz; hırslı”, *tamahker* “açgöz, tamahkâr; doymaz, pisboğaz; hırslı”, *tamahkerlik* “1. açgözlülük, doyumsuzluk. 2. gıpta, kıskançlık”, *tamahlık* “1. açgözlülük, doyumsuzluk. 2. gıpta, kıskançlık”

1.1.1.23. Yaltakçılık, Otlakçılık

azıroncu/hazıroncu “otlakçı, asalak”, *cabacı* “asalak, beleşçi, otlakçı, tufeyli”, *cabacı adam* “otlakçı kimse”, *şaban* “dalkavuk; asalak” (GTS), *şabannik* “asalak gibi yaşamak” (GTS), *yalamak* “dalkavukluk, yaltakçılık”,

¹⁸ GTS’de *köör amelli* şekliyle “kötü niyetli” anlamındadır (s. 165).

yaltak/yaltık “dalkavuk, yaltak, yalaka”, *yaltaklık/yaltıklık* “yaltaklık, dalkavukluk, pohpohlama”, *yaraştırıcı* “dalkavuk, yağcı, yaltakçı”, *yaraştırıcılık* “dalkavukluk”

1.1.1.24. Sırnaşıklık

bunaltıcı “can sıkıcı, rahatsız eden, rahatsızlık veren, bıktırıcı, usanç verici, yapışkan, sırnaşık (kimse)”, *çul çürüden* “bıktıran misafir”, *sarkıntı* “usanç verici, bıktırıcı, usandırıcı, can sıkıcı, rahatsızlık veren, sırnaşık, rahatsız eden, yapışkan, sıvışık”, *sarkıntılık* “rahatsızlık, bıktırma, sırnaşıklık”, *yapışkan* “sırnaşık, sıvışık, rahatsızlık veren, bıktırıcı, usandırıcı, usanç verici, can sıkıcı; yapışkan”, *sokulan* “sokulan, meraklı, sırnaşık, yılışık” (GTS), *sündük* “münasebetsiz, sırnaşık, çam sakızı gibi, yapışkan; ısrarcı, sebat eden”

1.1.1.25. Utangaçlık, Çekingenlik, Ürkeklik, Korkaklık

aazsız “sessiz, suskun, çekingen, ürkek, yüreksiz, ödle, durgun, uysal”, *kısıtık* “sıkılğan, çekingen, utangaç, ürkek”, *kısıklık* “çekingenlik, ürkeklik”, *kıyışksız* “çekingen; sıkılğan, mahcup, yüreksiz; ödle; kararsız, mütereddit”, *korkak* “korkak”, *korkaklık* “korkaklık”, *sıkılı* “utangaç, sıkılğan, çekingen”, *sıkıntı* “utangaçlık, çekingenlik, rahatsızlık”, *tavşam ürekli* “korkak, ödle”, *utanca* “çekingen, sıkılğan, utangaç”

1.1.1.26. Kıskançlık / Hasetlik

aseet/haset “kıskanç; imrenen, gıpta eden”, *aseetlik/hasetlik* “hasetlik, kıskançlık”, *bozuk ürekli* “kıskanç”, *hasetçi* “kıskanç, haset”, *kıskanç* “1. kıskanç, haset. 2. gıpta eden”, *hinaet* “kıskanç” (MÇGRS), *karezli* “kıskanç” (MÇGRS), *kıskançlık* “1. kıskançlık. 2. imrenme”, *tamahlık* “imrenme”

1.1.1.27. Kindarlık

karezker “garazkâr, düşmanca, kindar, hasım, kötü niyetli”, *karezli* “kindar, garazlı, kin güden; hınç dolu, düşman(ca), hasmane; öfkeli, kızgın. 2. karşı çıkan”, *karezlik* “garazlık, kindarlık, düşmanlık, kötü niyet”, *kinni* “kinli, nefret dolu, kinci, kin güden”

1.1.1.28. Oburluk

buazlı “obur”, *hobur/obur* “obur”, *kamila* “doymak bilmez, gözü aç; obur, pisboğaz, kanmak bilmez”, *köör buaz* “obur”

1.1.1.29. Savurganlık

esapsız “hesapsız, idaresiz, tutumsuz, müsrif; hesapsızca, tutumsuzca”, *zapsız* “idaresiz, hesapsız, tutumsuz”

1.1.1.30. Kararsızlık

dönek “kararsız, sebatsız; dönek, maymun iştahlı, bir dalda durmaz, gelgeç; vefasız”, *kararsız* “kararsız, kesin olmayan; müteredit”, *maymun tabeetli* “maymun iştahlı, dönek; vefasız; kararsız”

1.1.1.31. Acemilik, Toyluk

acemi “acemi, deneyimsiz”, *çayıl* “deneyimsiz, acemi; aptal”, *çayılık* “deneyimsizlik”, *tüüsüz* “toy, tecrübesiz, dünkü çocuk”

1.1.1.32. Agresiflik/Saldırganlık

agresiv “saldırgan”, *dalaşkan* “saldırgan (GTS)”, *kapıcı* “saldırgan, saldırgan, mütecaviz”, *kaplayıcı* “istilacı, saldırgan, işgalci, müstevli”

1.1.1.33. Sömürücülük, Zorbalık

despot “despot, mutlak hükümdar; zorba, zalim”, *maalik* “sömürücü, istismarcı”, *malik* “sömürücü, istismarcı”, *ursuz* “zorba” (MÇGRS), *zorba* “zorbalık, şiddet”, *zorbalacı* “zorbacı, zalim, zulmeden, ezici, sömürücü, istismarcı”, *zorbalık* “zorbalık, baskı, istismarcılık, sömürü, üstünlük”

1.1.1.34. Karakersizlik

benizsiz “kişiliksiz, şahsiyetsiz, adi, bayağı, özelliiksiz”, *görümsüz* “onursuz, ağırbaşlı olmayan”, *harakersiz* “karakter yoksunu”, *harakersizlik* “karakersizlik”

1.1.1.35. Suçluluk, Kusurluluk

huylu “kusurlu”, *maanalı* “suçlu, kabahatli”, *kabaatli* “kabahatli, suçlu”, *kabaatlık* “kabahatlilik”, *kusurlu* “kusurlu”

1.1.1.36. İftiracılık

karacı “iftiracı, karalamacı”, *karacılık* “iftiracılık”, *kötüleyici* “kötü niyetli, iftiracı”, *yıftaracı* “iftiracı”

1.1.1.37. Asosyallik

kakaval “asosyal, merdümگیرiz; yabani”, *saklı can* “içe dönük, kapalı tabiatlı” (GTS)

1.1.1.38. Günahkârlık

günaalı “günahlı; kusurlu, hatalı; fena, kötü”, *günahker* “günahkâr”, *günahkerlik* “günahkârlık”

1.1.1.39. Egoistlik / bencillik

adamnıksız “bencil, egoist”, *adamsızlık* “bencillik, egoistlik”

1.1.1.40. Umutsuzluk

umutsuz “umutsuz”, *umutsuzluk* “umutsuzluk”

1.1.1.41. Gammazlık, Şantajcılık

amazçı “gammaz, ihbarcı, ispiyoncu; iftiracı”, *şantaj* “şantaj”, *şantajist* “şantajcı”

1.1.1.42. Şikâyetçilik

aalamsık “sızlanan, şikâyet eden”, *aalaşmaklı* “sızlanan, yakınan, şikâyetçi”

1.1.1.43. Sulu gözlülük

aalayıcı “çok ağlayan, çabuk ağlayan, sulu gözlü”

1.1.1.44. Düzensizlik

daamık “düzensiz, intizamsız, nizamsız, disiplinsiz; gevşek”

1.1.1.45. İlgisizlik

duymaz “aldırmaz, lakayt, kayıtsız, gevşek, içi sönmük”

1.1.2. Dış Görünüş İle İlgili Olumsuzluk Bildiren Sözcükler

barsaksız “sıska kimse”, *bet* “çirkin, biçimsiz, yüzüne bakılmaz”, *buhu* “çirkin kadın” (*MÇGRS*), *conga* “çok zayıf, sadece deri ve kemik”, *çarpık* “felçli, inmeli, kötürüm”, *çarpık bacaklı* “eğri bacaklı; paytak”, *çeneli* “büyük çeneli, çenesi uzun (kimse)”, *çıplak kafalı* “kel”, *çirkin surat* “çirkin yüz”, *damarsız* “zayıf, güçsüz adam”, *drımba* “sıska, çok zayıf kişi”, *düçük* “zayıf, ince”, *düşkün* “çelimsiz, kuvvetsiz, zayıf, bitik bir deri bir kemik; cılız, yetersiz”, *düşkünnük* “zayıflık, kuvvetsizlik”, *düşük* “bitkin, zayıf”, *fıçı şkembeli* “göbekli, işkembeli, şişman”, *fırlak gözlü* “gözleri fırlak; lokma gözlü”, *giciik* “kel”, *giciikli* “kel”, *görümsüz* “gösterişsiz, çirkin, alımsız”, *halsız* “kuvvetsiz, dermansız, iktidarsız, zayıf, çelimsiz; hastalıklı; illetli”, *halsızlık* “kuvvetsizlik, dermansızlık, zayıflık, iktidarsızlık”, *halı* (*prost*)

yufka “sağlığı bozuk”, *imdatsız* kuvvetsiz, dermansız, iktidarsız, zayıf”, *jarka* “zayıf, sıska kişi”, *kabak* “kel, dazlak”, *kabak kafalı* “çıplak, kel, dazlak adam”, *kakma kulaklı* “kepçe kulak”, *kalaklı* “iri burunlu; şişman suratlı”, *kalem ayaklı* “ince bacaklı”, *kambur burnulu* “gaga burunlu, burnu kemerli, kemer burunlu”, *kamila* “biçimsiz, sırık boylu (zayıf kız)” (GTS), *kapsık* “ince, zayıf, sıska, cılız, ince”, *katur dişli* “büyük dişli, at dişli”, *kefsiz* “keyifsiz, rahatsız, hasta”, *kefsizlik* “keyifsizlik, rahatsızlık”, *kel* “dazlak, kel, cavlak”, *keleş* “kel”, *kelli* “kel hastalığına yakalanmış olan”, *kokmuş* “çapaçul, dağımık, pasaklı, pis” *kurgaf* “zayıf, kuru, çelimsiz” (MÇGRS), *malak* “pis, pasaklı, çapaçul, iğrenç (kimse)”, *korkuntu* “ucube, korkunç (kimse)”, *kuru* “zayıf, arık; kuru; cılız, çok zayıf, sıska”, *kuru kemik* “sıska, bir deri bir kemik”, *kuru şeytan* “sıska, zayıf, arık, cılız, kuru”, *kusturucu* “mide bulandırıcı, iğrenç”, *mangafa* “sümüklü”, *maymun* “çirkin”, *maymuna* “1. dönen (mec.). 2. suratsız, çirkin” (GTS), *meçikli* “çirkin (çocuklar için)”, *mındar* “iğrenç, pis, pasaklı (kız, adam)”, *palaçor* “özensiz, itinasız, düzensiz; pis, kirli, pasaklı, iğrenç”, *partallı* “yırtık pırtık elbiseli, üstü başı paramparça adam”, *pezevenk* “pis” (MÇGRS), *pleşkat* “kel, dazlak”, *püsür* “pasaklı, çapaçul, kirli; bakımsız”, *sarkık* “soluk, zayıf; uyuşuk, gevşek” (GTS), *soyuk* “kel, dazlak, *soyuk tepeli* “kel kafalı”, *şirka* “sıska, zayıf, kuru”, *şirka butlu* “ince bacaklı”, *şiş dudaklı* “asık suratlı, somurtkan, öfkeli, hiddetli; ters, aksi; kızgın”, *şkembeli* “göbekli, işkembeli, şişman, tombul”, *raatsızlık* “sağlıksız, hastalıklı, mariz”, *ruhsuz* “1. cansız, hissiz; donuk; durgun, solgun; ölü. 2. “cılız, çok zayıf, güçsüz, çelimsiz”, *sakat* “ucube; korkunç”, *sakatlık* “sakatlık; çirkinlik, bozukluk; korkunçluk”, *sızırma dudaklı* “kalın dudaklı”, *sulanık* “1. salyalı, salyası akan. 2. sünepe”, *suratlı* “şişman suratlı”, *tayf* “güçsüz, çelimsiz, zayıf; cılız, yetersiz; hastalıklı, hasta; sağlıksız”, *tepesi açık (çıplak)* “başının üstü çıplak, kel, dazlak”, *tırpan bacaklı* “çarpık bacaklı”, *tiysi* “1. gudubet. 2. tiksineç” (MÇGRS), *uçuk aurtlu* “ince yüzlü, yanakları çökük”, *yamuk aazlı* “çarpık ağızlı, eğri ağızlı”, *yıfka/yufka* “yufka, çelimsiz, kuvvetsiz, zayıf; cılız, yetersiz; sağlam yapılı olmayan”, *yıfkalık/yufkalık* “zayıflık, arıklık”, *yolmalı* “saçları perişan, karmakarışık saçlı, tarak yüzü görmemiş”, *yoluk* “perişan, darmadağınık, karmakarışık; saçları perişan, karmakarışık saçlı, tarak yüzü görmemiş”, *yorgun* “bitkin, yorulmuş, yorgun argın; usanmış”, *yorgunnuk* “yorgunluk”, *zabun* “sıska, zayıf, arık; kuru, cılız, bir deri bir kemik”, *zabunca* “zayıfça, çelimsiz”, *zabunnuk* “zayıflık, dermansızlık, bitkinlik”, *zayıf* “çelimsiz, kuvvetsiz, zayıf, cılız; yetersiz; keyifsiz, hastalıklı, sağlıksız”, *zayıflık* “zayıflık, kuvvetsizlik; keyifsizlik”, *zeetli* “yorgun, yorulmuş, bitkin”, *zevlä* “solucan (çok zayıf kişiler için kullanılır)”, *zevlä bacaklı* “ince bacaklı”

1.1.3. Fiziksel Yetersizlik Açısından Olumsuzluk Bildiren Sözcükler

aar kulaklı “kulağına ağır, ağır işiten”, *çakır* “şaşı” (MÇGRS), *kalik* “sakat”, *mutu* “dilsiz”, *poyraz* “şaşı”, *şaş gözlü* “şaşı”, *köör* “kör, sokur”, *sakat* “sakat, alil; topal, kötürüm; bozuk, işe yaramaz”, *semiz* “obez, şişman”, topal “toplal”, *yangöz* “şaşı göz” (MÇGRS)

1.2. Doğadaki Nesne ve Kavramlara Ait Olumsuz Çağrışım Değerindeki Sözcükler

betva “beddua, lanetleme”, *celat* “işkence” (MÇGRS), *cenk* “savaş” (MÇGRS), *despotizma* “despotluk”, *düüş* “1. dövüş, kavga. 2. çarpışma, çatışma, savaş”, *er-tepremesi* “depresyon” (MÇGRS), *esir* “1. köle, kul. 2. esir, tutsak”, *fena ecel* “kötü kader”, *gerginnik* “gerginlik”, *hamal* “köle, kul”, *göz baylıcısı* “nazar” (MÇGRS), *hamallık* “kölelik, esaret”, *keder* “kusur”, *köpeklik* “öfke, hırs, kızgınlık, hışım; gazap, hiddet”, *kusur* “kusur, eksiklik, noksanlık”, *kederli* “kusurlu”, *maana* “kusur, noksan, eksiklik”, *maanalı* “kusurlu”, *mayhoş* “gizemli, esrarengiz, anlaşılmaz, belirsiz, müphem”, *nazar* “nazar, uğursuzluk, kem göz”, *ölüm* “ölüm”, *plen* “esaret”, *plennik* “tutsaklık, esaret”, *üfkä* “öfke, kızgınlık, hiddet; şer; zarar, kin, nefret”, *zeet* “eziyet, işkence; ıstırap, azap; sıkıntı, meşakkat”, *yalan* “yalan”, *yasak* “yasak”

1.3. Durumlara ve Olaylara Ait Olumsuz Çağrışım Değerindeki Sözcükler

aalayış “1. ağlama, hıçkırma, ağıt etme. 2. şikâyet, sızlanma”, *aarı* “üzüntü, keder; bela, felaket”, *aar hasta* “ağır hasta”, *aar hastalık* “ciddi hastalık”, *aar laf* “kalp kırıcı, incitici söz”, *acı* “acı verici, acı, işkence”, *acılık* “ıstırap, acı, hüznün, keder, dert”, *agresiya* “saldırı, tecavüz”, *aip* “ayıp” (MÇGRS), *alış* “rüşvet” (MÇGRS), *bela* “talihsizlik, sıkıntı, dert, bela, kaza, felaket, musibet”, *bet* “fena kötü, adi, rezil”, *bokluk* “1. geçimsizlik. 2. tartışma” (MÇGRS), *boyunduruk* “zulüm, baskı”, *bozgun* “1. bozuk. 2. yıkık. 3. zarar, ziyan” (MÇGRS), *bozuş* “kavga” (MÇGRS), *cereme* “talihsizlik, felaket, dert, kaza, bela”, *çekişme* “tartışma” (MÇGRS), *çul* “bıktırma” (GTS), *dalamak* “gücendirme, iğneleme; hakaret”, *dar* “1. sınırlı. 2. önemsiz, basit, entipüften”, *dargınnik* “kışkırtma, tahrik etme”, *darsıklık* “keder, üzüntü, acı, elem, hüznün”, *darsımak* “keder, üzüntü, acı, elem, hüznün”, *dert* “1. azap, ıstırap; işkence; sıkıntı, eziyet. 2. acı, dert, elem, hüznün, keder, üzüntü, gam. 3. talihsizlik, bela, sıkıntı, felaket, kaza, afet, musibet. 3. hastalık; illet; maraz,

sağlıksızlık”, *düşmüşlük* “1. düşme, düşüş; iniş; başarısızlık. 2. talihsizlik, dert, sıkıntı, bela, felaket, afet; kaza; başarısızlık”, *falş* “yalan, yanlış, sahte, düzmece, taklit, hile katılmış, yapma”, *fasıl* “acayip, garip, tuhaf, şaşırtıcı; gülünç, komik; tuhaf bir biçimde, garip bir şekilde”, *fasıllık* “gariplik, tuhaflık”, *fydasız* “dezavantajlı; kârsız, kâr getirmeyen; az kârlı; elverişsiz; fayda sağlamayan, yararsız, beyhude, nafîle, abes, boş”, *fydasızlık* “yararsızlık, faydasızlık”, *fena* “kötü, zararlı, muzır, zarar verici; sağlığa zararlı; fena, çirkin; haylaz, yaramaz; adi, bayağı, rezil; iğrenç, tiksindirici”, *fenalık* “kötülük, şer; zarar; öfke, hırs, kızgınlık, hışım; gazap, hiddet. 2. baygınlık, fenalık, baş dönmesi”, *fit* “kışkırtma; entrika, kumpas, fesat, fitne, hile, dolap”, *fitlemäk* “fitleme, kışkırtma; entrika, hile”, *gam* “1. kaygı, endişe. 2. gam, keder, üzüntü, acı, elem, hüzn, ıstırap, tasa; hasret, özlem”, *gereksiz* “faydasız”, *güç* “1. zorunluluk. 2. dert, bela. 3. yük. 4. üzüntü” (MÇGRS), *hasret* “özlem, hasret; keder, üzüntü, acı, elem, gam, hüzn, azap, yas”, *iirenç* “çirkin, iğrenç, mide bulandırıcı, pis, tiksiniç, menfur”, *kabaat* “suç, kabahat”, *kara haber* “üzücü haber”, *kasavet* “1. endişe, huzursuzluk, telaş; kaygı. 2. kasvet, acı, elem, üzüntü, keder”, *karez* “kin, nefret, düşmanlık, kötülük, fenalık”, *kaseet* “1. endişe, huzursuzluk, telaş; kaygı. 2. kasvet, acı, elem, üzüntü, keder”, *karez* “kin, nefret, düşmanlık, kötülük, fenalık”, *kavga* “kavga; münakaşa”, *keder* “1. üzüntü, keder. 2. zarar, ziyan”, *kötülük* “1. fenalık, kötülük; kin, nefret düşmanlık. 2. dedikodu, iftira”, *merak* “kaygı; endişe, telaş, sinirlilik, galeyan; huzursuzluk, rahatsızlık”, *kin*¹⁹ “kin, nefret, intikam, öç”, *kurum* “kibir, çalım”, *küsü* “1. darılma, gücenme, dargınlık. 2. kızgınlık, öfke. 2. hoşnutsuzluk. 4. kavga”, *mundar* “çirkin, yakışıkşız, adi, bayağı; pis, kötü, fena; yaramaz”, *mizeriya* “1. sefalet, yoksulluk. 2. memnuniyetsizlik, hoşnutsuzluk; tatsızlık. 3. geçici arzu; kapris”, *moftur* “geçici arzu; kapris”, *motak* “geçici arzu; kapris”, *naafilä* “nafîle, beyhude, boş, boşuna, faydasız”, *nafîle* “nafîle, beyhude, boş, boşuna, faydasız”, *naz* “naz; kapris, inat”, *palávra* “palavra, yalan, uydurma”, *pátima* “1. dert, bela, kaza, felaket, musibet, afet. 2. hastalık, illet; sağlıksızlık, maraz”, *raatsızlık* “rahatsızlık, huzursuzluk; endişe, telaş, velvele”, *sarkazma* “iğneleme, alaylı, kinayeli, ironi”, *satış* “ihamet”, *satmak* “ihamet”, *sıkıntı* “keder, hüzn, üzüntü, sıkıntı, can sıkıntısı; özlem, hasret; melankoli”, *sıklet* “üzüntü, keder, iç sıkıntısı, can sıkıntısı”, *şeytan bayramı* “kaos, karışıklık”, *şüpä* “şüphe, kuşku, işkil, tereddüt”, *titsi* “1. korkunç. 2. berbat” (MÇGRS), *yas* “matem, yas”, *yazık* “acınma, üzüntü anlatan bir söz”, *yiftira* “iftira”, *zaamet* “kaygı; endişe, telaş; huzursuzluk, rahatsızlık”, *zarar* “zarar, ziyan”, *zararcılık* “sabotaj, baltalama, zarar verme”, *zararlı* “dokunur, muzır, zarar verici; zarar

¹⁹ MÇGRS’de “azap, ıstırap, acı” anlamındadır (s. 237).

getiren; kâr getirmeyen, kazançsız, elverişsiz”, *zararlık* “zararlılık”, *zân* “1. zarar, ziyan, ziyan olma. 2. felaket (GTS). 3. öldürme, mahvetme” (GTS), *zennik* “1. ziyanlık, ziyan olma. 2. yıkıp yakma, harap duruma getirme”. (GTS), *zem* “kınama, sitem, lekeleme, azarlama, kötüleme”, *zihir* “alaylı, kinayeli”, *zorluk* “1. zorluk, güçlük; sıkıntı, engel; ihtiyaç; yoksulluk, zaruret. 2. mecburiyet”

1.4. Din İle İlgili Olumsuz Çağrışım Değerindeki Sözcükler

allaasız “allahsız, dinsiz, inançsız, ateist”, *allaasızlık* “allahsızlık, ateizm”, *ateist* “ateist”, *cendem* “cehennem”, *cendem kapusu* “cehennem kapısı”, *däül* “şeytan, iblis”, *devol* “şeytan” (GTS), *dinsiz* “dinsiz, inançsız, ateist”, *dinsizlik* “dinsizlik, ateizm”, *günaa* “günah”, *haram* “1. haram, yasak. 2. yasadışı yoldan edilen, dürüst olmayan bir şekilde elde edilmiş olan. 3. zararına, faydasız”, *imansız* “inançsız, ateist”, *kara er* “mezar, kabir”, *mum süündürän* “kâfir”, *satana* “şeytan, ifrit”, *yımansız* “inançsız, imansız”

1.5. Hakaret ve Sövgü

azgın köpek “kuduz köpek” şeklinde bir hakaret sözü, *gırlita* “domuz”, *kancık* “sokak kadını”, *kart conga* “kart karga” şeklinde küfür olarak kullanılan bir söz, *kart tekä* “bir küfür”, *kartlama* “kart köpek”, *kerata* “boynuzlu, kerata, pezevenk, muhabbet tellalı”, *kodoş* “muhabbet tellalı, godoş”, *kodoşçu* “muhabbet tellalı, godoş”, *kodoşçuluk* “godoşluk”, *kodoşçuyka* “kadın pezevenk”, *kodoşluk* “kodoşluk”, *köpek* “alçak, namussuz, hergele”, *köpek oolu* “kalles, hinoğluhin anlamında bir tür hakaret; düzenbaz, hilekâr, rezil, kurnaz, tilki herif”, *saar cenabet* “sağır cenabet, bir küfür”, *maaleci* “çarşı/mahalle kadını, adi kadın”, *malik* “kan emici, gaddar, hunhar; parazit”, *meret* “istenmeyen, meret”, *nih*: *nih avradı* “şeytanın karısı”, *nih avradını!* “kör şeytanın avradını...”, *tozat burdan!* “defol buradan!”

1.6. Beddua

adın gelsin! “ölüm haberin gelsin!”, *allaa kısmet etmesin!* “Allah kısmet etmesin!”, *allaa belanı versin!* “Allah belanı versin!”, “Allah seni cezalandırsın” anlamında kullanılan bir ilenme sözü”, *cendem ol!* “cehenneme git!”, *cendemın dibinde* “cehennemın dibine”, *çavdar samanına dayanasin* “bir ilenme sözü”, *gözlerin aksın!* “gözün çıksın”, *haram olsun!* “boğazında kalsın”, *köör olasin!* “kör olasin!”, *şeytan alsın başını!* “öfke veya kini ifade etmek için söylenen bir ilenme sözü”, *talaf tutsun!* “talaf hastalığına

tutulasın”, *taş olasin!* “taş olasin, taşa dönesin!”, *yıldırım ursun!* “yıldırım çarpsın!”

1.7. Argo İfadeler

götü çıplak “dilenci”, *hayvan* “edepsiz, kaba adam, nezaketsiz, terbiyesiz, hoyrat adam; mankafa, aptal”, *kemirici* “dırdırcı, homurdanan, söylenip duran”, *kerata* “boynuzlu, kerata, pezevenk, muhabbet tellalı”, *kodoş* “muhabbet tellalı, godoş”, *kodoşçu* “muhabbet tellalı, godoş”, *kodoşçuyka* “kadın pezevenk”, *kodoşluk* “godoşluk”, *kütük* “1. ahmak, akılsız, alık, aptal, bön, budala, beyinsiz. 2. duygusuz, hissiz, taş kalpli, kalpsiz”, *susak kafalı* “beyinsiz, boş kafalı, aptal, ahmak, hödük, ayı”

1.8. Olumsuz Çağrışım Değerine Sahip Ünlemler

aman aman, ah, ay, of, gore “acı anlamındadır”, *of gore, may gore, tuh, yazık!* (GTG. 178)

1.9. Olumsuz Çağrışım Değerine Sahip Sıfatlar ve Zarflar

Aşağıda verilen cümlelerde olumsuzluk, olumsuz anlama sahip sıfat ve zarf görevindeki sözcüklerle sağlanmıştır. Bu cümlelerde olumsuzluk eki almış hiçbir sözcük bulunmamasına rağmen anlamca olumsuzluk işlevi bulunan sözcükler cümlenin anlamını olumsuzlaştırmıştır. İşaretli sözcüklerden anlaşılacağı gibi bir cümlede olumsuzluk bildiren birden fazla sözcük kullanılmıştır. Ayrıca dördüncü sırada yer alan cümlenin yüklemi olumsuz çağrışım değerine sahip isim kökünden türemiş bir fiildir (*betvala-*). Bu fiilden önce kullanılan aynı çağrışım değerine sahip *çirkin* zarfıyla yüklemdeki olumsuzluğun durumu yansıtılmıştır.

Kuru cıba²⁰ otluk içindä birkaç **yufka**²¹ fidan **üüsüz**²² durardı. (KK. 7)

– Onnar **naalet**²³ harakterdä, **suuk ürekli** adamnar, kızım. (KK. 45)

²⁰ Kısa, küçük.

²¹ Zayıf, dayanıksız.

²² Öksüz.

²³ İnat, dikbaşı.

Dürük²⁴ bulutçuk kaplayıverdi kızın canını, da **yılan gibi** fikir çeldi hoşluunu. (KK. 54)

Truşçu Kosti can acısından **çirkin betvalamış** bu erleri. (KK. 6)

Kara bulutlu gök **titsi**²⁵ **dürüktü**. (KK. 155)

1.10. Olumsuz Çağrışım Değerine Sahip Fiiller

Sıfatlar ve zarflar gibi olumsuz içeriğe sahip fiiller de kullanıldığı cümlelerin anlamına olumsuzluk katmaktadır. Aşağıdaki cümlelerde bu fiiller yüklem göreviyle yer almaktadır. İkinci ve üçüncü cümlelerin söz diziminde yüklemden başka *ölü, ölüm, kurak, şüpele, korku* gibi olumsuz anlama sahip sözcükler de bulunmaktadır.

Eni yapıda işleyennär **aalaşardı**, ani bu yaz denizdä dinnenmeyi **kaçırêrlar**. (KK. 294)

–Ölüdän, ölümdän **korkêrim**, – inandırmaa kendini savaşardı Kristina. (KK. 191)

– Küçüklüümdä büyük kurakta bir şüpele korku **canımı sıkardı**, – düşünceli dedi Kristina. (KK. 25)

Bu fiillerin –*mA*- olumsuzluk ekini aldığı anda ise olumlu bir anlam ilettikleri görülmektedir.

Taa sora da büyük işlerdän **korkmadık**. (KK. 53)

Kimsey **aalaşmaazdı** buna, zerä bu zamanda çiftçi ruhunu ilerdä bereketä umut audêr. (KK. 275)

2. Yapısal Olumsuzluk

Olumsuzluğun yapısal boyutu ile olumsuzluğu sağlayan ek veya sözcüklerden birini almış biçimler kastedilmektedir. Türk dilinde cümle ve sözcüklere olumsuzluk katan türlü ek ve sözcükler mevcuttur. Bu eklerin

²⁴ Kasvetli, iç sıkıntısı vere.

²⁵ Korkunç; tuhaf; kapalı.

başlıcaları isim ve fiil kök veya gövdelerine eklenen *-mA-*, *-mAz*, *mAdAn*, *+sIz/-sİz*, *+ImsA-/UmsA-*, *+sIrA-*, *mI/mU* gibi eklerdir. Bunlardan *-mA-* ve *-sIz/-sİz* eklerinin temel işlevi olumsuzluk ve yokluk bildirmektir. Yine *-mA-* olumsuzluk tabanı üzerine eklenen birtakım eklerin kalıplaşmasından doğmuş biçimler olan *-mAz* ve *mAdAn* da olumsuz anlam taşıyan fiilimsi ekleridir. Keza *+ImsA-/UmsA-* ekinin de bazı sözcüklere olumsuz anlam kattığı görülür (*azımsa-*, *küçümse-* vb.). Eklerin dışında *değil*, *yok*, *yoksa*, *hiç*, *hayır*, *asla*, *sakın*, *katiyen*, *aksi hâlde*, *ama*, *ne...ne* gibi farklı türdeki sözcüklerle de cümle içerisinde olumsuzluk sağlanır. Ayrıca *ne*, *kim*, *nasıl*, *nereden* soru sözcükleri kullanıldığı bağlama göre yer yer olumsuz bir durum bildirebilmektedir.²⁶ Bahsedilen ek ve sözcükler aynı ya da değişikliğe uğramış biçimleriyle Türkçenin tarihî ve yaşayan lehçelerinde birer olumsuzluk aracı olarak yer almaktadır. Elbette döneme ve sahaya göre bunlarda farklılıklar olabilmekte ve olumsuzluk başka unsurlarla sağlanabilmektedir.

Bu başlıkta Gagauz Türkçesinde sözcük ve cümlelere olumsuzluk ifadesi veren ek ve sözcükler gösterilmeye çalışılmıştır.

2.1. Eklerle Olumsuzluk

Bu başlık altında isim ya da fiil şeklinde bir ayrıma gidilmemiş, gerek sözcük gerekse cümle düzeyinde olumsuzluğu sağlayan ekler tespit edilerek sıralanmıştır. Bu eklerin sözcük ve cümlelerdeki kullanımı da çalışma için taranan sözlükler ile başka kaynaklardan alınan örnekler üzerinden gösterilmiştir.

Genel Türkçede olduğu gibi Gagauz Türkçesinde de yukarıda sıralanan eklerden bazılarının aynı veya değişikliğe uğramış biçimleriyle olumsuzluğun sağlanmasında görev aldığı görülür. Ancak bu ekler arasında fonksiyonu yoksunluk bildirmek olan *+sIrA-* eki Gagauz Türkçesinde kullanılmamaktadır. Söz konusu ek, Oğuz grubu Türk lehçelerinden sadece Türkmen Türkçesinde yaşamaktadır.²⁷ Yine olumsuz anlama sahip fiiller de türetebilen *-ImsA* ekinin bu işleviyle kullanıldığı bir örneğe çalışmada başvurulan kaynaklar içerisinde denk gelinmemiştir. Nevzat Özkan,

²⁶ Buraya kadar bahsedilenlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Nadir İlhan ve Ceren Kabadayı, *a.g.e.*, s. 55-147, 150-181.

²⁷ Aynı yerde, s. 139.

“Gagavuz Türkçesi Grameri”nde bu eki, fiilden fiil yapım ekleri arasında değerlendirmiş ve *gülümsä* örneğinde görüldüğünü belirtmiştir.²⁸

2.1.1. -mA-: Türkçenin tarihî dönemlerinden beri işlek olarak kullanılan ve fiilden fiil türeten olumsuzluk ekidir. Gagauz Türkçesinde ekin aynı biçim ve görevle kullanıldığı görülür (*almaycaklar GTG. 118*). Fakat Nevzat Özkan, ekin kalın ünlülü fiillerin şimdiki zaman çekiminde *-má*²⁹ şeklini aldığını belirtir (*yalabımáár GTG. 118*). Ayrıca geniş zaman ve şimdiki zamanın olumsuz çekimlerinde ekin bu zaman ekleriyle birleşerek çoğunlukla *-mar/-mer*; *-máár/-meer* biçimlerinde kullanıldığını ifade eder (*doymarız, etmer GTG. 147*); *bilmeersin, saymáár GTG. 149*). Bununla beraber Özkan, geniş zamanın olumsuzunda *r*'nin bazen *z*'ye çevrildiğini ve buna bağlı olarak yaygın olmamakla birlikte 3. teklik şahsın *-mAz* şeklinin de bulunduğunu belirtir (*küçültmezlür GTG. 118*).³⁰

Gereklilik kipi hariç diğer kip ve zamanların olumsuz çekimi genel Türkçede olduğu gibi standart olumsuzluk eki *-mA-* ile yapılmaktadır.

Gagauz Türkçesinde gereklilik kipinin olumsuz çekimi ise fiil çekiminin önüne *diil* sözcüğü getirilerek yapılır. Bu kipi olumsuzunun sadece 3. teklik şahsı bulunmakta ve çekimde yer alan fiil *-mAA* master ekini ya da *-mAll* gereklilik ekini almaktadır.³¹ Böylece *diil* sözcüğüyle cümlenin anlamı olumsuzlaştırılmaktadır. Kimi zaman da bu eklerden birini almış fiil ile *diil* sözcüğü arasına *lázım* kelimesinin getirildiği görülmektedir. (*diil läüzım açmaa KK. 176, diil saçmalı GTG. 159*).

Emir kipinin 3. teklik ve çokluk şahıs çekiminde emir ifadesi taşıyan fiilin önüne *ko* fiili getirilebildiği görülür.³² Ancak bu, emir kipinin yalnızca olumsuz çekimine özgü bir durum değildir.

2.1.2. -mAz: Fiillere gelerek olumsuz anlama sahip sıfatlar türeten geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Gagauz Türkçesinde *-maz/-máz* şeklinde görülen ek, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bu sahada da yaygın şekilde kullanılır (*annamaz, utanmaz vb.*).

²⁸ Nevzat Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 118.

²⁹ *á* ünlüsü Latin esaslı yeni Gagauz alfabesinde *ê* şeklinde gösterilmektedir.

³⁰ Aynı yerde, s. 118, 147, 149.

³¹ Aynı yerde, s. 158-59.

³² Aynı yerde, s. 154.

2.1.3. -mAdık: -mA, olumsuzluk ekinin -dlk sıfat-fiil ekiyle beraber kullanımından doğan -mAdIk biçimi Gagauz Türkçesinde yaygın bir kullanıma sahiptir.³³ Ancak bu ekin -mAz sıfat-fiil eki gibi kalıplaşarak gramatikal bir biçim birimi hâlini almadığı görülür. Eklendiği fiilden olumsuz anlam taşıyan isim ve sıfatlar yapar (*onmadık, görmedik; yonulmadıkım GTG. 171, çaarılmadık musaafir GTG. 171 vb.*).

2.1.4. -mAdAAAn: -mAdAn zarf-fiil eki, Gagauz Türkçesinde - madaan/-medään şeklinde. Birleşik yapıdaki bu zarf-fiil eki olumsuzluk bildirir. Aynı zamanda hâl ve zaman ifadesi taşır.³⁴

Annamadaan, neresi-ne, yapma bunu, yalvardı Kristina, ... (KK. 296)

Adetçä, ellerinnän **tutmadaan** yımırtayı läüzımdı aazına almaa. (KK. 75)

Erkan Hirik, Türkiye Türkçesinde -mA- olumsuzluk eki üzerine -ArAk ekinin getirilmesiyle oluşan -mAyArAk şeklindeki zarf-fiilin, -mAdAn ve -mAksIzIn zarf-fiillerinin yerini tutan bir işleve sahip olduğunu belirtir³⁵. Gagauz Türkçesinde bu durum her fiil için geçerli olmasa da bazı fiillerde söz konusu eklerin birbirinin yerine kullanılabildiği görülür. Örneğin; *Seslämedüün karşı lafları, pedsedatel oturuşu kapadı.* (KK. 103) cümlesi, “*Seslämemeyeräk karşı lafları, pedsedatel oturuşu kapadı.*” şeklinde anlamda herhangi bir değişme olmadan bağlama uygun olarak ifade edilebilmektedir. Ancak *Kristinka taa ayırılmadaan, artık seni özledim.* (KK. 238) cümlesinde, -mAdAAAn zarf-fiilin cümleye kattığı anlam -mAyArAk zarf fiiliyle karşılanamamaktadır. Ayrıca örneklerin alındığı kaynaklardan -mAksIzIn/-mEksIzIn ekinin yer aldığı bir sözcüğe denk gelinmemiştir.

2.1.5. +sIz: Eski Türkçe döneminden beri çok yaygın olarak kullanılan +sIz yapım eki, isme yokluk ifadesi katar. Yani eklendiği sözcükteki özelliği üzerinde bulundurmama, o özelliğe sahip olmama anlamı

³³ Aynı yerde, s. 171.

³⁴ Aynı yerde, s. 176

³⁵ Erkan Hirik, “Türkiye Türkçesinde Olumsuzluk Eki”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Karadoğan, Kırıkkale 2010.

taşır.³⁶ Bu açıdan +II ekinin zıddı bir işleve sahiptir. Dolayısıyla +II yapım ekli bazı sözcüklerin zıt anlamı +sIz yapım eki kullanılarak elde edilir. Ancak bu, +II ekli her isimde işleyen kural niteliğinde bir durum değildir. Nadir İlhan ve Ceren Kabadayı, +sIz ekinin yokluk fonksiyonu yanında olumsuzluk fonksiyonunun da bulunduğunu ifade eder. İlhan ve Kabadayı, olumsuz sıfat yapım eki olarak belirttikleri +sIz ekinin, isme sahiplik ve bulunma anlamı veren +II ekli sözcüklerin olumsuzunu ortaya çıkardığından bahseder. Örneğin, *akılsız* sözcüğü, *akıl* sözcüğünün yokluğunu ifade ederken *akıllı* sözcüğünün olumsuzunu verir.³⁷ Ancak +sIz eki her zaman yokluk ifade etse de olumsuzluk ifade etmez. Zira, +sIz ekini almış olup olumlu anlama sahip sözcükler de mevcuttur (*bağımsız*, *zararsız* gibi). Buna göre -mA- eki ile bütün fiillere olumsuzluk yüklemek mümkünken +sIz eki ile her isme olumsuzluk katmak mümkün olmamaktadır.³⁸ Özetle +sIz eki çoğunlukla yoklukla beraber olumsuzluk bildiren sözcükler türetmesine karşın kimi durumlarda olumluluk da bildirir.

Ek, Gagauz Türkçesinde herhangi bir değişime uğramadan aynı biçimiyle kullanılır. Bu ekle türetilen isimler aynı zamanda sıfat olarak da görev yapar. Çalışma kapsamında taranan sözlüklerden saptanan +sIz ekli yapıların yukarıda bahsedildiği gibi yoksunluk ve olumsuzluk bildirdiği açıktır: *amansız*, *ayıpsız*, *bilgisiz*, *damarsız*, *esapsız*, *imdatsız*, *gücüsüz* vb.

Zeynep Korkmaz, +sIz ekinin, fiilden isim yapan -mA, ve -Im ile -Ar sıfat fiil ekinen sonra gelerek mahrumiyet bildiren sıfatlar türettiğini belirtir³⁹. Sözlükteki örnekleri *görümsüz*, *sevimsiz*, *annamasız* vb.

2.1.6. mI/mU soru eki ile olumsuzluk: Soru eki, cümleye soru anlamından başka şaşırma, kabul etmeme, küçümseme, pekiştirme, şart, neden-sonuç⁴⁰ ve olumsuzluk gibi değişik anlamlar kazandırır. Türkçede olumsuzluk kavramı yalnızca olumsuzluk ekleriyle değil, *mI* soru ekinin işlevi dışında kullanılmasıyla da yapılır.

³⁶ Ahat Üstüner, "Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, s. 177.

³⁷ İlhan ve Kabadayı, *a.g.e.*, s. 117.

³⁸ Aynı yerde, s. 115, 118.

³⁹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 64.

⁴⁰ İlhan ve Kabadayı, *a.g.e.*, s. 143.

Gagauz Türkçesinde de soru eki *mI/mU* şeklindedir ve birlikte kullanıldığı sözcükten ayrı yazılır. Ancak bazı hâllerde eklendiği fiile bitişik bir şekilde yazılmaktadır. Aşağıda sunulan iki örnek cümlede yüklemden sonra getirilen *mI/mU* eki cümleyi olumsuzluk bakımından etkilemesinin yanı sıra anlama da kesinlik ve gereklilik katmıştır.⁴¹

– Kristina, sän hem korku, olur **mu**? Sana yaraşmaz! (KK. 191)
(Kesinlikle olmaz, yakışmaz)

– O insanı bölä halda brakılır **mı**? (KK. 300) (Kesinlikle bırakılmaz)

2.1.7. Diğer Eklerle

Buraya kadar sıralanan eklerden başka temel işlevi yokluk ya da olumsuzluk olmayan *-IcI/yçI*, *-Ak*, *-(I)k*, *-gAn*, *-gIn*, *-gÜ*; *+II* ve *+llk*, *+cI*, *+sul*, *+ker*; *-An*, *-Iş* vb. gibi fiilden isim, isimden isim yapım ekleri ile fiilimsi eklerinin de olumsuz durumların ifadesinde kullanıldığı görülür. Bu ekler genellikle olumsuz anlama sahip sözcüklere eklenerek sözcükteki olumsuz anlamı devam ettirmiştir: *aalayıcı*, *fırlak*, *kanırık*, *dalaşkan*, *azgın*, *küskü*; *acılı*, *darsıklı*, *motaklı*, *sinirci*, *aynacı*, *yoksul*, *karezker*; *dalayan*, *aalayış* vb.

Taranan sözlükten, *+sIz* ekinin olumlusu addedilen ve mensubiyet ifade eden *+II* ekiyle oluşturulmuş olumsuz içerikli pek çok sözcük tespit edilmiştir. Aynı şekilde eklendiği isme bir şeye özgü olma anlamı katan *+lık* ekinin de olumsuz anlamlı bazı sözcüklerde kullanımına rastlanmıştır. Bu şekildeki kullanımlarda olumsuzluk ekte değil, ekin eklendiği sözcükte dir.⁴²

Bunlardan başka Gagauz Türkçesinde fiil kök veya gövdelerine eklenen *-mAklI*, *-mAklık*; *-mAksIz/-mEksİz* ve *-mEsİz* biçimindeki yapılarla olumsuz anlam bildiren sözcükler türetildiği görülmektedir: *aalaş-mak+lı*, *titiremekli*, *unutmaklık*; *düşün-mek+siz*, *gülümsemeksiz*; *düşün-mek+siz+lik*; *düşünmesiz*.

-mAksIz/-mEksİz ve *-mEsİz* ekli sözcüklerde yokluk ve olumsuzluk anlamının sağlanmasında söz konusu ekin yapısındaki *+sIz* yapım ekinin işlevi etkili olmaktadır. Ayrıca *-mAklI* yapısı Türkiye Türkçesinde *ağlamaklı*

⁴¹ Nadir İlhan, “Türkçede Olumsuzluk”, *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, 2005, s. 274.

⁴² İlhan ve Kabadayı, *a.g.e.*, s. 148.

sözcüğünde de görülmektedir. Bu eki almış sözcüklerde ise olumsuzluk sözcük kökünde bulunmaktadır.

2.2. Sözcüklerle Olumsuzluk

Türkçede isim ve fiil cümlelerinin olumsuz hâle getirilmesinde özünde olumsuzluk kavramı taşıyan çeşitli sözcükler görev almaktadır. Olumsuz anlama sahip isim, fiil, bağlaç ve zarf cinsinden sözcüklerle cümle içerisinde olumsuzluk sağlanmaktadır. İsim cümlelerinin olumsuzluğunda daha çok *değil* ve *yok* kelimeleri kullanılmaktadır. Fiil cümlelerin olumsuzluğunda ise birtakım eklerle beraber sözcükler etkili olmaktadır.

2.2.1. Yok Sözcüğüyle

Türkçe Sözlük'te “*Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşısı*”⁴³ olarak tanımlanan ve cümle içerisinde yüklem görevini üstlenen *yok* sözcüğü, isim cümlelerine olumsuz anlam katar. Leyla Karahan da *yok* sözcüğünün yüklem olduğu cümlelerde anlamın olumsuz olduğunu bildirir.⁴⁴ Sözcüğün, Gagauz Türkçesinde de *yok* şekliyle ve aynı görevle isim cümlelerini olumsuz yapmak için kullanıldığı görülür.

Duygular için **yok** bir da laf. (ÇTLEK. 157)

Bu cansız corbacıylan senin dâ raadın **yok**. (KK. 178)

Kristina da tez **yok oldu** oradan. (KK. 256)

2.2.2. Diil Sözcüğüyle

Cümlelere olumsuzluk kavramı veren sözcüklerden biri de *değil* sözcüğüdür. *Değil* sözcüğü aynı zamanda isim cümlelerinde yüklem olarak olumsuz çekimde kullanılır. Sözcük, Gagauz Türkçesinde fonetik farklılığa uğrayarak *diil* şekliyle kullanılır. Verilen cümlelerde *diil* sözcüğü bağlandığı ismin ifade ettiği durumun öyle olmadığını belirterek olumsuzluğunu anlatmaktadır.

-Maliciim, düşündüün **bu diil**. (KK. 67)

⁴³ <https://sozluk.gov.tr/>, (11.06.2021).

⁴⁴ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, TDK Yayınları, Ankara 2004, s. 106.

Sert bobanın canı **diildi** taştan. (KK. 80) (Sert babanın canı taştan değildi.)

2.2.3. Ne... Ne (da)... Bağlacı

Ne... ne (da)... bağlacı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Gagauz Türkçesinde de sözcükleri, sözcük gruplarını veya cümleleri olumsuzluk ilişkisiyle birbirine bağlar. Bu bağlacın en önemli özelliği yapıcı olumlu fakat anlamca olumsuz cümleler kurmaktadır. Olumsuzluk kavramı bağlacın yapısında var olduğundan kullanıldığı cümlenin yüklemi olumlu olsa bile cümle olumsuz bir anlam vermektedir. Gagauz Türkçesinde bu bağlacın hem isim hem fiil cümlelerinde kullanımı şu şekildedir:

Ne yer altında büüyer; **ne** yer üstündä büüyer. (KK. 175)

Ne ürääm titredi, **ne** başka bir erim. (GTG. 183) (Hem yüreğim hem başka bir yerim titremedi.)

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi yüklem olumlu olmasına karşın anlam *ne... ne (da)...* bağlacının etkisiyle olumsuzdur.

Gagauz Türkçesinde bazen bunun tersi örneklerle de karşılaşmakta ve söz konusu bağlaç, yüklemi olumsuz cümlelerle de kullanılabilir.

Bän **diilim ne** kayet korkak, **ne da** girgin. (GTG. 183)

– Olmalı, dooruluk **yok ne** Yerdä, **ne** Göktä. (KK. 274)

Ani var bir laf **ne** anası, **ne** Allah, **ne de** tabiat onu gücendirmemişlär. (GTG. 183)

Ne... ne (da)... bağlacından başka cümle başı bağlaçlarından *ama* bağlacı da birbirine bağladığı anlamca zıt iki cümle arasındaki olumsuzluğu aktarmaktadır.

O gidärdi, **ama** kendi da bilmezde nereyi. (GTG. 184)

2.2.4. Hiç

Gagauz Türkçesinde *hiç* zarfı cümledeki olumsuzluğu pekiştiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu zarf, olumsuz cümlelerde yüklem anlamını pekiştirerek olumsuzluğun derecesini kuvvetlendirir.

–Maliciim, sän haylak durmaa **hiç** bilmeersin. (KK. 42)

Ama **hiç** çözümeer dilim. (ÇTLEK. 155)

2.2.5. Soru Sözcükleriyle

Kim, ne, neredän, nasıl soru sözcükleri bazı kullanımlarda temel işlevini yitirerek olumsuz bir durum ifade edebilmektedir.

– **Kim** sana sorár dudakların için? (ÇTLEK. 164) (Kimse sormaz)

–Bilmeerim, neylän ban kazandım bu paalı işi, hem **ne** borcum olacak sizä ... (KK. 65)

Onnar yoktu. **Neredän** bilsin, ani kolhoz başı bu seçkin kızın önündä tanrıy kabaatını bölä gösterer. (KK. 243)

– Olmalı, motoşikladan fırlayan kıvılcından var **nasıl** yangın tutuşsun,
– dargın dedi Kristina. (KK. 64)

Sonuç

Bu çalışmada Gagauz Türkçesinde olumsuzluk bildiren sözcükler ile sözcük ve cümle düzeyinde olumsuzluğu sağlayan ek ve unsurların belirlenmesi amaçlanmıştır. Konu, anlamsal ve yapısal olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmıştır. İncelemenin anlamsal kısmında Gagauz Türkçesi sözlüklerinden fiiller dışında tespiti yapılan olumsuz anlama sahip sözcükler ve sözcük grupları birtakım ölçütlere göre çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Yapısal kısmında bu sözcüklerde olumsuzluğu sağlayan ekler ile bunların cümle içerisindeki kullanımları ele alınmıştır. Ayrıca yapısal olumsuzluk kısmında sadece sözlükteki sözcükler üzerinden değerlendirme yapılmamıştır. İsim ve fiil ayırt edilmeksizin olumsuzluk anlamı veren ek ve sözcüklere dayalı bir inceleme yapılmıştır. Sözlüklerden

yapılan tarama sonucunda olumsuz anlama sahip 756 sözcük tespit edilmiştir. Bu sayıya sözcük grubu (beddua, hakaret, vd.) şeklinde olanlar da dâhil edilmiştir.

Anlamsal olumsuzluk kısmını oluşturan başlıklarla ilgili sayısal verilerin yer aldığı aşağıdaki tabloya bakıldığında; insana ait olumsuzluk bildiren sözcüklerin diğer beş ana başlığa göre sayı ve oran bakımından ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu ana başlık altında oluşturulan ara başlıklar arasında ise başta karakter yer almak üzere dış görünüşle ilgili olumsuzluk anlatan sözcüklerin çokluğu dikkati çekmektedir. Söz konusu başlık altındaki karaktere ve dış görünüşe yönelik olumsuzluklar zıddı düşünülerek yorumlandığında aslında bunlar Gagauz Türklerinin bir kimsede önem verdiği özellikleri ve değerleri göstermektedir. Dolayısıyla bu olumsuzlukları bir kimsenin karakter ve dış görünüş açısından nasıl olmaması gerektiği yönünde yorumlamak olası gözükmemektedir.

Tablo 1: Olumsuz sözcüklerin başlıklara göre dağılımı⁴⁵

Başlık	Sayı	Oran
A. İnsana ait olumsuz çağrışım değerine sahip sözcükler ⁴⁶	585	% 77,38
A.1. Karakter ile ilgili olumsuzluk bildiren sözcükler	480	% 82,05
A.2. Dış görünüş ile ilgili olumsuzluk bildiren sözcükler	91	% 15,50
A.3. Fiziksel yetersizlik açıdan olumsuzluk bildiren sözcükler	14	% 2,38
B. Doğadaki nesne ve kavramlara ait olumsuz çağrışım değerindeki sözcükler	27	% 3,57
C. Durumlara ve olaylara ait olumsuz çağrışım değerindeki sözcükler	83	% 10,97
D. Din ile ilgili olumsuz çağrışım değerindeki sözcükler	16	% 2,11
E. Hakaret ve sövgü bildiren sözler	20	% 2,64
F. Beddualar	14	% 1,85

⁴⁵ Argo şeklinde nitelenen sözcükler, diğer uygun başlıklar içerisinde yer alıp sayıldığından “argo ifadeler” başlığı tabloda gösterilmemiştir.

Ayrıca Tablo 1’in toplam sayısının verilen 756 sayısından yüksek olması, bazı sözcüklerin birden fazla olumsuzluk bildirmesinden ve dolayısıyla anlam bakımından birden fazla başlığa dâhil olmasındandır. Bu sözcükler farklı anlamlarıyla dâhil oldukları başlıklar içerisinde değerlendirilmiştir.

⁴⁶ A.1., A.2. ve A.3.’teki oranlar A. ana başlığındaki sayıya göre hesaplanmıştır.

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK VE YOKLUK

Kişinin karakterine yönelik olumsuz sözcükler konu alanlarına göre ayrılan 45 alt başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklar içerisinde sözcük çeşitliliği bakımından öne çıkan başlıklar *ahmaklık, budalalık, akılsızlık, delilik, anlayışsızlık; sinirlilik / asabiyet, geçimsizlik, huysuzluk, inatçılık, kötü olma, dargınlık; hilekârlık, dolandırıcılık, hainlik; küfürbazlık, kabalık, görgüsüzlük; merhametsizlik, gaddarlık, sertlik; serserilik, avarelik, tembellik* olarak belirlenmiştir. Gagauz Türklerinin dilinde özellikle akla ve anlayışa yönelik olumsuzlukların çeşitlilik göstermesi bir bakıma akla verilen önemi ortaya koymaktadır. Bundan başka öne çıkan başlıklar içerisindeki sözcüklerden huysuz, geçimsiz, kavga çıkaran, sinirli, hain, dolandırıcı, kaba, küfürbaz, görgüsüz, acımasız, tembel ve sersem kişilerin diğer Türk toplumlarında olduğu gibi Gagauz Türklerinde de değer ve itibar görmediği hatta küçümsendiği ve sevilmediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu ve bunun gibi kişinin karakterine ve dış görünüşüne yönelik olumsuzlukların birbirinden farklı pek çok sözcükle anlatılmak istendiği görülmektedir.

Bu bölümün son iki başlığında ise yalnızca olumsuz anlama sahip sıfat, zarf ve fiillerle cümle düzeyinde olumsuzluğun sağlanabileceği gösterilmiştir. Burada aslında yapıcı olumlu, anlamca olumsuz cümleler kuran bu tarz sözcüklerin söyleme kattığı olumsuzluk vurgulanmıştır.

İnceleme bölümünün yapısal olumsuzluk kısmında olumlu anlama sahip sözcük ve cümlelerde olumsuzluğun hangi ek ve unsurlarla sağlandığı, söz diziminde olumsuzluğu pekiştiren yapıların neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Buna göre; Gagauz Türkçesinde fiillerin olumsuz şekilleri Türkçenin standart olumsuzluk eki *-mA-* ile yapılmaktadır. Zaman kiplerinin olumsuzunda da aynı ek kullanılmakla birlikte *-mA-* eki; geniş zamanın olumsuz çekiminde *-mar / -mer; -maz*, şimdiki zamanın olumsuz çekiminde *-máár/-meer* biçiminde genellikle zaman ekleriyle birleşmiş hâlde kullanılmaktadır. Fakat diğer kiplerden farklı olarak gereklilik kipinde olumsuzluk *düil* sözcüğüyle sağlanmaktadır.

Gagauz Türkçesinde fiillere olumsuzluk anlamı katan diğer bir ek de *-mAdAAAn* zarf-fiilidir. Türkiye Türkçesindeki *-mAdAn* zarf-fiilinin fonetik bakımdan değişikliğe uğramış biçimi olan bu ek, şekil olarak farklılaşsa da fonksiyonu aynıdır. Fiildeki hareketin zaman ve durumunu gösteren *-mAdAAAn* olumsuzluk bildirir. Ekin, Gagauz Türkçesinde de *annamadaan, tutmadaan* örneklerinde olduğu gibi olumlu fiil kök veya gövdelerine eklendiği görülmektedir. *-ArAk* zarf-fiilinin olumsuz şekli olan *-mAyArAk* zarf-fiilinin kullanımına Gagauz Türkçesinde de tesadüf edilir. Bu ekin her

zaman olmasa da bazı örneklerde *-mAdAAn* zarf-fiilinin yerine kullanılabilirdiği görülür. Yani bu ek her bağlam ve fiilde *-mAdAAn* zarf-fiilin ifadeye kattığı anlamı sağlamamaktadır.

Gagauz Türkçesinde olumsuzluk eki *-mA-*'dan türemiş biçimler olan *-mAz* sıfat fiil eki ve *-mAdık* biçimindeki ek ile de olumlu ya da olumsuz anlamdaki fiil kök veya gövdelerinden olumsuzluk bildiren sıfatlar türetilmektedir.

Fiil kök veya gövdelerinden farklı eklerle türetilmiş olumsuz anlama sahip sözcükler de vardır. Ancak bu eklerin temel işlevi olumsuzluk bildirmek olmadığından ayrıca ele alınmamıştır. Örneğin; sözlükten elde edilen örnekler içerisinde *-An* sıfat-fiil ve *-İş* isim-fiil ekinin olumsuz anlama sahip fiiller üzerine gelerek fiildeki olumsuzluğu devam ettiren sıfatlar ve isimler türettikleri görülmüştür (*aldadan, dalayan, sokulan; aalayış, satış, bozuş*). Bunların haricinde *-mA* ve *-mAk* isim fiil eklerine *+sIz* yapım ekinin eklenmesiyle oluşan *-mAksIz/-mEksİz* ve *-mEsİz* biçimindeki yapılarla da yokluk ve olumsuzluk bildiren isimler türetilmiştir (*çakmaksız, gülümsemeksiz, düşün-me+siz*). Ayrıca *-mEksİz* yapısının üzerine *+İlk* yapım ekinin getirildiği bir örnekle karşılaşılmıştır (*düşün-mek+siz+lik*). *-mA* isim-fiilinin *+sIz* ekinden başka isimden isim yapan *+II* ekiyle kullanımına da rastlanmış ve *yolmalı* şeklinde olumsuzluk bildiren bir isim türetilmiştir.

Fiilisimlerin yanı sıra yapısında *-IcI/ycI, -Ak, -(I)k, -gAn, -gIn, -tı* gibi fiilden isim yapım eklerinin yer aldığı olumsuz anlama sahip sözcüklere sözlük içerisinde sıklıkla tesadüf edilmiştir (*aalayıcı, aldadıcı, fitleyci, yaraştırıcı, kusturucu, bunaltıcı; fırlak, kanırık, kısık, yoluk, döneç, çarpık, üşenik; korkuntu, sarkıntı*) vb. Bu eklerin genellikle olumsuz fiiller üzerine eklenmesi dikkati çekmiştir.

Gagauz Türkçesinde isimlerin olumsuzluğu Türkiye Türkçesindeki gibi yokluk bildiren *+sIz* ekiyle sağlanır. Bu ek daha çok olumlu anlamda kullanılan ya da herhangi bir kavramı karşılayan isimlere gelerek yokluk ve olumsuzluk bildiren sözcükler türetir. Bunun dışında Gagauz Türkçesinde asıl işlevi olumsuzluk bildirmek olan başka bir isimden isim yapım eki görülmemektedir. Ancak bir önceki paragrafta bahsedilen durum isimler için de geçerlidir. Çalışma içerisindeki isimlerde *+sIz* haricinde *+II, +IIk, +cI, +sul, +ker* (Farsça), *+sAk* vb. ekler eklendiği sözcük üzerindeki olumsuzluğa işlevine göre bir nitelik kazandırmıştır. Özellikle *+II* eki işlevi gereği sözcüğün anlamında var olan olumsuzluğun kişiye veya nesneye özgü

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK VE YOKLUK

kılınmasını sağlamıştır. *+lIk* ekiyle de bu sınıflardaki olumsuzlukların isimleri yapılmıştır (*dili, güçlü, kalem ayaklı, aazlı, ayıplı, buazlı; yoksul; interesçi, palavracı, günahker, garipsak*) vb.

Sözlüklerden tespit edilen sözcükler arasında *+sIz, sIzIik,+nIksIz* vb. ekli 83, *-mAz, -mAzlık* ekli 4, *-mAdIk* ekli 2, *-mAksız* ekli 3, *-mAsIz* ekli 1 sözcük belirlenmiştir. Sözcük grubu şeklinde olanlar dışında yapısında herhangi bir ek bulunan sözcük sayısı ise 410 olarak saptanmıştır. Bu sayıya göre söz konusu eklerin kullanılma oranları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Olumsuz sözcüklerin yapısındaki ekler ve oranları

Ek	Sayı	Oran
<i>+sIz, +sIzIik,+nIksIz</i>	83	% 20, 24
<i>-mAz, -mAzlık</i>	4	% 0, 97
<i>-mAdIk</i>	2	% 0, 48
<i>-mAksız</i>	3	% 0, 73
<i>-mAsIz</i>	1	% 0, 24
<i>Diğer ekler (fülimsi ve yapım ekleri)</i> <i>-An; -Iş, -mAk; -Icl/ycl, -Ak, -(I)k, -gAn, -gIn; +lı,+lık/+nIk, +cı vb.</i>	317	% 77, 31

Eklerin dışında Gagauz Türkçesinde isim ve fiil cümlelerinin olumsuzluğu, asıl işlevi olumsuzluk bildirmek olan *yok, diil, ne... ne (da)...* gibi unsurlarla sağlanmıştır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Gagauz Türkçesinde de *kim, ne, nasıl, neredän* soru sözcükleri bağlama bağlı olarak kendi işlevleri dışında olumsuz bir durumun ifadesinde kullanılmıştır.

Sonuç itibarıyla denilebilir ki; Gagauz Türkçesinde olumsuzluğun sağlanmış biçimi ve bu amaçla kullanılan unsurlar Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermektedir.

LEVENT DOĞAN

KAYNAKÇA

AĞCA, Ferruh, *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2010.

AKSAN, Doğan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2016.

BAŞDAŞ, Cahit, “Türkmen Türkçesinde Olumsuzluk ve Yokluk”, *TÜBAR*, Sayı 37, 2015, ss. 61-72.

BÖREKÇİ, Muhsine, “Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk-Olumsuzluk”, *TDAY-Belleten*, Cilt 49, 2001, ss. 44-61.

CİN, Ali, “Tarihi Türk Şiveleri ve Günümüz Oğuz Grubu Şivelerinde Olumsuzluk İfadesi”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yar. Doç. Dr. Vahit Türk, Çanakkale 1998.

ÇÜRÜK, Selcen, M, “Olumsuzluk ve Kiplik Arasındaki İlişki: Bakış ve Yaklaşımlar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Haziran 2010, ss. 57-72.

_____, “Olumsuzluğun Anlatı Metinlerindeki İşlevleri Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9, Sayı 4, Aralık 2012, ss. 147-175.

_____, “Olumsuzluğun Üstdilsel Kullanımına Dair”, *Türkbilig*, Sayı 26, 2013, ss. 91-106.

DELİÇAY, Tahsin, “Arapça Cümle Kuruluşunda Olumsuzluk İfadeleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11 Sayı 2, 2001, ss. 119-136.

ERTEN, Münir, “+sIz Eki Olumsuzluk Eki midir?”, *Turkish Studies*, Volume 2, Issue 4, 2007, ss. 1168-1173.

HİRİK, Erkan, “Türkiye Türkçesinde Olumsuzluk Eki”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Karadoğan, Kırıkkale 2010.

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK VE YOKLUK

_____, “Anlam Değişirme Aracı Olarak Olumsuzluk Eki -Ma”, *Karadeniz Araştırmaları Journal Of The Black Sea Studies*, Cilt 11, Sayı 44, 2015, S. 167-185.

HİRİK, Seçil, “Kesinlik ve Olumsuzluk İlişisine Kipsel Yaklaşım”, *Turkish Studies*, Volume 9-12, 2014, ss. 349-367.

İLHAN, Nadir ve KABADAYI Ceren, *Türk Dilinde Olumsuzluk*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.

İLHAN, Nadir, “Türkçede Olumsuzluk”, *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, 2005, ss. 271-279.

KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, TDK Yayınları, Ankara 2004.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

ÖZKAN, Bülent, “Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak Olumlama ve Olumsuzlama”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2006, ss. 269-282.

ÖZMEN, Mehmet, “Türkçe’de Değil Kelimesi ve Kullanımları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı, 29, 2012, ss. 189-244.

SEÇKİN, Pelin, *Türkçede Olumsuzluk Algısı*, Palet Yayınları, Konya 2020.

SOYDAN, Serpil, “Orhon Kitâbelerinde Kök Halinde ve Türemiş Olan Bazı Kelimelerde Olumlu ve Olumsuz Anlam” *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, Volume 5, Issue 4, 2017, 2017, ss. 869-885.

ÜSTÜNER, Ahat, “Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss. 177-184.

ÜSTÜNOVA, Kerime, “Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 5, Sayı 4, 2016, ss. 1703-1715.

Taranan Eserler

ÇEBOTAR, Petri ve DRON, Ion, *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük*, Pontos, Chişinau 2002.

HÜNERLİ, Bülent, *Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü (İnceleme- Metin)*, Paradigma Akademi, Çanakkale 2019. (MÇGRS)

KAYNAK, İsmail ve DOĞRU, A. Mecit, *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991. (GTS)

Örneklerin Alındığı Kaynaklar

Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı (4. Baskı), (ed.) Levent Doğan, Paradigma Akademi, Çanakkale 2016. (ÇTLEK)

MERCANKA, Mariya, *Kadem Kaynaa*, Pontos, Chişinau 2017. (KK)

ÖZKAN, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996. (GTG)